

**Ўзбекистан Республикасы жоқарғы хэм орта арнаўлы
билимлендириў министрлиги**

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Түркий филологиясы кафедрасы

Ҳамидов Х., Аралбаев Қ., Идрисов А.

А Р А Б Т И Л И

*(гуманитар хэм филология факультетлери бакалавр басқышы
студентлери ушын оқыў қолланба)*

Нөкис - 2007

Араб тили (басланғыш курс)

Аннотация

Қолланба тастыйқланған оқыў бағдарламасы бойынша дүзилген болып жоқары оқыў орынларының гуманитар хәм филология факультетлери бакалавр басқышы студентлери ушын арналған. Қолланба хәзирги араб әдебий тили материалында таярланған. Бул оқыў қолланбада араб тилинің сеслик составы, араб жазыўы ҳаққында мағлыўматлар берилди. Сондай ақ араб тилинің грамматикасы бойынша басланғыш мағлыўматлар алыўға болады. Оқытылған материалларды беккемлеў ушын хәр бир сабақта шынығыўлар берилген. Усы оқыў қолланбаны жаратыўда белгили русс хәм өзбек шығыстаныўшылары В.С.Сегаль, Б.З.Халидов, О.Б.Фролова, Э.Талабов, Н.Ибраҳимов ҳ.т.б. мийнетлеринен пайдаланылды. Қолланба жоқары оқыў орны талабаларына арналғаны менен оннан араб жазыўын хәм тилин үйрениўди қәлеўши кең жәмийетшилик те пайдаланыўы мүмкин.

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети оқыў-методикалық кеңеси тәрәпинен баспаға усынылған.

Пиқир билдиргенлер: Шаниязов Ж. ф.и.к. (НМПИ үлкен оқытыўшысы)
Пахратдинов Д. ф.и.к.

АЛҒЫ СӨЗ

Араб тили самий (семид) тиллер семьясына киреди. Араб тилинің әдебий нормасы исламнан бұрын-ақ дүзіле баслады. Ислам дининің пайда болыуы араблардың орайласқан бир мәмлекетке биригиуине алып келди. Бул хәдийсе араб тилинің беккемлениуине жәнede раўажланыуына өз тәсирин тийгизди. VIII-IX әсирлерде араб тилинің грамматикасы ислеп шығылды, лексикографиялық сөзликлер жаратылды, фольклор хәм араб бәдәуий поэзиясы жыйналды. Араб тилинің араб хәм әжәм (араб емес) халықлар арасында кең тарқалыуына Куран хәм Мухаммед әлейхи с-саламның хәдийслери өз тәсирин тийгизди. Араб тили ислам дини жетип барған барлық халықлар арасында кеңнен тарқады хәм беккем орналасты. Араб тили көп ўақытларға шекем халық аралық хәм билим-тәлим тили болып келди. Өзлеринің терең илимий пикирлери менен дүнья илиминің раўажланыуына үлкен үлес қосқан ўатанластарымыз Әбүў Райхан Беруний, Әбүў Насыр Фарабий, Әбүў Әлий ибн Сина, Мухаммед Хорезмий, Махмуд Замахшарий хәм т.б. уллы алым хәм алламалар усы тилде мийнетлерин дөреткен.

Классикалық араб тили хәзирги араб тилинің пайда болыуына негиз салды. Хәзирги араб тили жақын шығыстағы хәм Африканың арқа тәрeпинде жайласқан жигирмадан артық араб еллеринің рәсмий тили. Бул тилде күнделикли газета-журналлар шығады, китаплар басылады, радио хәм телевидение еситтириу хәм көрсетиулерин алып барылады, мектептерде, жоқары хәм орта арнаулы оқыу орынларында сабақлар өтиледи х.т.б. Хәзирги дәуирде, яғный ғәрезсизлик заманында бизиң елимиз бенен араб еллеринің арасында халық хожалығының көпшилик тараўларында сондай-ақ мәдений хәм илимий тараўларда да бирге ислесиу жолға қойылған.

Тарийхымызға нәзер тасласақ ислам дини кирип келгеннен баслап тап 1929 жылға дейин араб жазыуынан пайдаланып келинди. Жазыу-сызыу, илим-билимлендириу, мәмлекетлик ислер усы жазыуда жүргизилди. Бизиң диярымызда ата-бабаларымыздан мийрас болып араб тили, араб графикасы тийкарындағы фарс, түркий тиллеринде көплеген қолжазба хәм баспа китаплар сақланып қалған. Бул қолжазба хәм баспа китаптарда тарийхымыз, мәденият, әдебият тарийхымыз бойынша еле илимий көпшиликке мәлим болмаған қунлы дереклер сақланған.

Келешекте тарийхшы, филолог болып жетисетуғын студентке араб тилин оқытқандағы тийкарғы мақсет мың жыллық тарийхымызды, мәдениятымыз тарийхын, әдебият хәм тил тарийхын үйрениуде, изертлеуде керек болатуғын тийкарғы ең тийкарғы қурал араб графикасын, усы графика негизинде жазылған тарийхий, мәдений, әдебий естеликлердеги жазыуларды, ески қолжазбаларды оқып түсиниуде фундамент ретинде араб графикасын үйретиу, араб тили бойынша басланғыш билимлерди бериу болып есапланады. Араб тилин басланғыш курсың үйрениудиң тийкарғы ўазыйпалары: а) араб тилинің сеслик составын хәм фонетикалық өзгешеликлерин үйрениу, б) араб алфавитиндеги хәриптерди, араб графикасындағы хәрекеттерди (хәриптин үстине хәм астына қойылатуғын қосымша белгилерди) толық меңгериу, в) араб тилинің грамматикасынан басланғыш мағлыўматлар бериу, г) араб тилинің сөзлик курамындағы актив қолланылатуғын сөзлерди өзлестириу болып табылады.

АРАБ АЛФАВИТИ

№	хәриптің аты		Транскрипция-лық белгиси хәм айтылыуы	хәриптердің графикалық формалары			
				өз алдына	Сөз басы	Сөз ортасы	Сөз ақыры
1	'алифун	أَلِفٌ	Созылыңқы <i>ā</i>	ا	ا	ا	ا
2	<i>bā</i> 'ун	بَاءٌ	<i>б</i>	ب	ب	ب	ب
3	<i>tā</i> 'ун	تَاءٌ	<i>т</i>	ت	ت	ت	ت
4	<i>sa</i> 'ун	ثَاءٌ	Тис аралық <i>с</i>	ث	ث	ث	ث
5	<i>жīmун</i>	حِيْمٌ	<i>ж</i>	ج	ج	ج	ج
6	<i>xā</i> 'ун	حَاءٌ	Фарингаль <i>х</i> .	ح	ح	ح	ح
7	<i>xā</i> 'ун	خَاءٌ	<i>х</i>	خ	خ	خ	خ
8	<i>dālун</i>	دَالٌ	<i>д</i>	د	د	د	د
9	<i>zālун</i>	ذَالٌ	Тис аралық <i>з</i>	ذ	ذ	ذ	ذ
10	<i>rā</i> 'ун	رَاءٌ	<i>р</i>	ر	ر	ر	ر
11	<i>zā</i> 'ун	زَاءٌ	<i>з</i>	ز	ز	ز	ز
12	<i>сīнун</i>	سِيْنٌ	<i>с</i>	س	س	س	س
13	<i>шīнун</i>	شِيْنٌ	<i>ш</i>	ش	ش	ش	ش
14	<i>с.ādун</i>	صَادٌ	Эмфатик <i>с</i> .	ص	ص	ص	ص
15	<i>д.ādун</i>	ضَادٌ	Эмфатик <i>д</i> .	ض	ض	ض	ض
16	<i>т.ā</i> 'ун	طَاءٌ	Эмфатик <i>т</i> .	ط	ط	ط	ط
17	<i>з.ā</i> 'ун	ظَاءٌ	Эмфатик <i>з</i> .	ظ	ظ	ظ	ظ
18	'айнун	عِيْنٌ	Фарингаль ' <i>э</i>	ع	ع	ع	ع
19	<i>ғайнун</i>	غِيْنٌ	<i>ғ</i>	غ	غ	غ	غ
20	<i>fā</i> 'ун	فَاءٌ	<i>ф</i>	ف	ف	ف	ف
21	<i>Қāфун</i>	قَافٌ	<i>қ</i>	ق	ق	ق	ق
22	<i>Кāфун</i>	كَافٌ	<i>к</i>	ك	ك	ك	ك
23	<i>лāmун</i>	لَامٌ	<i>л</i>	ل	ل	ل	ل
24	<i>мīmун</i>	مِيْمٌ	<i>м</i>	م	م	م	م
25	<i>нūнун</i>	نُونٌ	<i>н</i>	ن	ن	ن	ن
26	<i>хā</i> 'ун	هَاءٌ	<i>х</i>	ه	ه	ه	ه
27	<i>ўāўун</i>	وَاوٌ	Даўыссыз <i>ў</i> , созылыңқы <i>ў</i>	و	و	و	و
28	<i>йā</i> 'ун	يَاءٌ	Даўыссыз <i>й</i> , созылыңқы <i>й</i>	ي	ي	ي	ي

ФОНЕТИКА ХӘМ ЖАЗЫҰ

1-Сабақ (4 саат)

Улыўма мағлыўматлар. Араб тилинде 28 даўыссыз сес, 6 даўыслы сес хәм еки дифтонг бар.

Араб тилиндеги даўыссыз сеслерди шәртли түрде екиге бөлсек болады. 1. Араб хәм қарақалпақ тиллери ушын улыўма болған даўыссыз сеслер. 2. Тек ғана араб тилине тән болған даўыссыз сеслер.

Араб хәм қарақалпақ тиллери ушын ортақ даўыссызлар 19 болып олар төмендегилер: *б, в, д, з, ж, й, к, п, х, җ, л, с, ш, м, т, қ, н, ф, ў*. Қалған тоғыз даўыссыз сес тек ғана араб тилине тән болып олар арнаўлы түрде үйрениледи.

Араб алфавитинде 28 хәрип бар. Араб жазыўы оңнан шепке қарап жазылады хәм оқылады. Араб тилинде бас хәм киши хәриплер болмайды.

Араб жазыўының өзине тән өзгешеликлериниң бири, бул көпшилик хәриплердиң қолжазба ҳалында да баспа ҳалында да қосылып жазылыўы. Буның нәтийжесинде хәр бир хәриптиң формасы сөздеги жағдайына қарап хәр қыйлы болыўы мүмкин. Бундай формалар төртеў: 1) Хәриптиң өз алдына жазылған формасы. (хеш бир тәрәптен қосылмаған). 2) Сөз басында (тек ғана өзинен кейинги хәрипке қосылған) 3) Сөз ортасында (еки тәрәптен қосылатуғын) 4) Сөз ақырында (тек ғана өзинен алдыңғы хәрипке қосылған).

Алты хәрип (*ا د ذ ر ز و*) бул қағыйдаға бойсынбайды. Олар шеп тәрәптен яғный өзинен кейин келген хәриплер менен қосылмайды, ал тек ғана оң тәрәптен яғный өзинен алдын келген хәрип пенен ғана қосылады. Соның ушын бул алты хәрип тек ғана еки көриниске өз алдына хәм өзинен алдыңғы хәрипке қосылып жазылған формаларына ийе.

Еки көриниске ийе хәриплер

Хәрип-тиң аты	Транскрипция	өз алдына	қосылып жазылған ҳалда
<i>Дал</i>	<i>д</i>	ﺩ	ﺩ
<i>Зал</i>	тис аралық <i>з</i>	ذ	ذ
<i>Ра</i>	<i>р</i>	ﺭ	ﺭ
<i>За</i>	<i>з</i>	ﺯ	ﺯ
' <i>Алиф</i>	созылыңқы <i>ā</i>	ا	ا
<i>Ўāў</i>	даўыссыз <i>ў</i> , созылыңқы <i>ӯ</i>	و	و

Араб тилиндеги *д, з, з*, даўыссызлары изиндеги даўыслылары менен бирге жиңишке оқылады. Ал *р* даўыссызы *а* хәм *у* даўыссызлары менен келгенде жуўан вариантта ал *и* даўыссызы менен келгенде жиңишке оқылады.

Даўыссыз сестер. Араб тилинде үш қысқа даўыссыз хәм үш созылыңқы даўыссыз сестер бар. Араб алфавитинде қысқа даўыссыз сестерди аңлатыў ушын арнаўлы хәриплер жоқ. Қуранда, сабақлықларда хәм араб поэзиясында текстти дурыс оқыў ушын хәриптин астына хәм үстине қойылатуғын белгилер (*ҳаракатлар*) дан пайдаланылады.

Қысқа даўыссыз	көриниси	атамасы	мысаллар	оқылыўы
Қысқа <i>a</i>	َ	<i>фатҳа</i>	ذَ رَ زَ	<i>за, ра, да</i>
Қысқа <i>u</i>	ُ	<i>касра</i>	ذُ رُ زُ	<i>зи, ри, ди</i>
Қысқа <i>y</i>	ُ	<i>дамма</i>	ذُ رُ زُ	<i>зу, ру, ду</i>

Даўыссыз сестен кейин даўыссыз сестин жоқ екенлиги, яғный буўын жаўық екенлиги ° (*сукун*) белгиси арқалы билдириледі. Мысалы *بَدْر* *базр* туқым.

Созылыңқы даўыссыз сестер *ā, ī, ū*. Көрип турғанымыздай араб тилиндеги созылыңқы сестерди кирилл жазыўындағы транскрипцияда бергенимизде қысқа даўыссыз сестерден айырылып турыўы ушын үстин сызамыз. *ā* созылыңқы сестин алиф (ا) хәриби арқалы, *ī* созылыңқы сестин *йа* (ي) хәриби арқалы, *ū* созылыңқы сестин *ўаў* (و) хәриби арқалы аңлатамыз. Мс. *بَاب* *бāб* есик, *نُور* *нūr*, нур, *دَارِي* *дārī*, мениң үйим.

1- Шынығыў. Жоқарыда өтилген хәриплердин хәр бир көринисин бир неше қатардан көширип жазың.

2-шынығыў. Төмендеги хәрип бирикпелерин оқың, көширип жазың хәм транскрипциялаң.

ذَ رَ زَ وَ دَا دَا رَا زَا وَ اِ ذِ رِ زِ وَ اِ ذِ رِ زِ وَ اِ ذِ رِ زِ
 رُ زُ وَ دُو دُو رُو زُو وَ وُ

3-шынығыў. Төмендеги сөзлерди оқың, көширип жазың хәм транскрипциялаң.

زِدْ زُودْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ
 زُرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ
 زَرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ دِرْ
 رُودْ وَ زُرْ وَ زُرْ وَ زُرْ وَ زُرْ وَ زُرْ وَ زُرْ وَ زُرْ

4-Шынығыў Төмендеги сөзлерди араб графикасында хәрәкәтлерин қойған халда жазың хәм оқың. Үлги: *зāра* زَارَ

[*зāра, рāўада, ўарада, ўāридун, зāўада, зāдун, ўурида, даўара, дār, ўизр, ўард, зāда, дāра, раўā, зāўада*]

2-сабақ (4 саат)

ب ت ث ي хәриплери хәм б, т, с, н, й сеслери

Араб тилиндеги б, т, н, й сеслери қарақалпақ тилиндеги усындай сеслерден дерлик парық қылмайды. Бул даўыссызлардың изинде келген қысқа а даўыслығы қарақалпақ тилиндеги ә ге уқсап шығады. Ал у даўыслығы сести қарақалпақ тилиндеги ү сестине уқсап еситиледи.

Тис аралық сеслер

Араб тилиндеги *с̄ā* (ث) хәм *з̄āl* (ذ) хәриплери аңлатқан *с* хәм *з* сеслери тис аралық даўыссыз сеслер болып есапланады. Бул сеслерди тилдің ушын жоқарғы хәм төменги тислер арасынан бираз шығарған халда айтыў керек. Бундай сеслер англиз тилинде бар. Англиз тилиндеги *th* хәрип бирикпелери арқалы аңлатылған *thank, this* киби сөзлердеги *th* хәрип бирикпеси арқалы аңлатылған бул сеслер араб тилиндеги *с*, *з* сеслерине толық мас келеди.

Сөз ақырында	Сөз ортасында	Сөз басында	өз алдына	Транс-крипция	хәриптің аты
ب	ب	ب	ب	б	б̄ā
ت	ت	ت	ت	т	т̄ā
ث	ث	ث	ث	Тис аралық с̄	с̄ā
ن	ن	ن	ن	н	н̄ūн
ي	ي	ي	ي	даўыссыз й, созылыңқы й̄	й̄ā

б̄ā, т̄ā, с̄ā, н̄ūн, й̄ā хәриплериниң қосылып жазылыўына мысаллар:

<i>Б̄абун</i>	ب + ا + ب = بَاب	<i>саридун</i>	ث + ر + ي + د = ثَرِيد
<i>бан̄атун</i>	ب + ن + ا + ت = بَنَات	<i>наб̄атун</i>	ن + ب + ا + ت = نَبَات
<i>саб̄атун</i>	ث + ب + ا + ت = ثَبَات	<i>тадб̄ирун</i>	ت + د + ب + ي + ر = تَدْبِير
<i>байанун</i>	ب + ي + ا + ن = بَيَان	<i>тур̄асун</i>	ت + ر + ا + ت = ثَرَات
<i>тан̄уйрун</i>	ت + ن + و + ي + ر = تَنْوِير		ب + ا + ر + د = بَارِد
	بَارِز		د + ا + ت = دَات

ي хәриби созылыңқы и даўыслығы сестин, й даўыссызлығын хәм ай дифтонгин билдириў ушын қолланылады. Мс. دِين *динун* дин (бул жерде созылыңқы и

даўыслысы), *يَدٌ* *йадун* қол (бул жерде даўыссыз сес *й*) *دَيْنٌ* *дайнун* қарыз (бул жерде *ай* дифтонги).

Тәнүйинлер

Араб тилиндеги көпшилик атауыш сөзлер тәнүйинли қосымта (нунласыу) менен қолланылады яғнай бундай сөзлердиң ақырында *n* сести еситиледи. Тәнүйинлер жазыуда хәрип пенен аңлатылмайды. Қуранда, сабақлықларда төмендеги арнаўлы белгилер (тәнүйинлер) аркалы аңлатылады

Аталыуы	Айтылыуы	Аңлатылыуы	Мысаллар	транскрипция
Тәнүйин-фатха	-ан	يَ, اَ, -	كِتَابًا	<i>китāбан</i>
Тәнүйин-кәсра	-ин	ِ	كِتَابٍ	<i>китāбин</i>
Тәнүйин-зәмма	-ун	ُ	كِتَابٌ	<i>китāбун</i>

5-Шынығыу. Жоқарыда өтилген бес хәрипти бир неше қатардан көширип жазың.

6-Шынығыу. Төмендеги хәрип хәм белги дизбеклерин көширип жазың, транскрипциялаң хәм даўыслап оқың.

بَ تَ ثَ ذَ يَ بَا تَا ثَا نَا يَا بَر تَرِ ثَرِ نَرِ يَرِ يَ
 تِي ثِي دِي ذِي رِي زِي وَي نِي يِي بُ دُ ثُ ذُ نُ يَ
 بُو نُو نُو نُو يُو

7-Шынығыу. Даўыслы хәм даўыссыз сеслерди дурыс талаффуз қылған халда көширип жазың хәм транскрипциялаң. Пәт барқулла биринши буўынға түседи.

دَبْرَ دَرَبْ بَابِ يَبَابٍ يَذَارُ بَرَزَ بَارِزُ بَوَادِرُ بَرْدُ بَارِدٌ ذَابَ
 زَرَبَ بَادِرٍ يَدْرِبُ بَدْرُ بَارٌ بَادِرٌ وَبَرٌ وَارِبٌ يَوْبَرُ دَبْرَتٌ تَدْبُرُ
 تَارٌ تَرِثُ وَدَادٌ رَدَادٌ ثَبَاتٌ ثَابِتٌ ثُرَاتٌ ذَابَتٌ بَارِدٌ رَاوَدَ
 بَارِزٌ وَرَثَتٌ تَبْرُزُ زَارَتٌ ثُدَائِرُ ثُرَابٌ رَثَبٌ تَرْتَادُ رَاتِبٌ
 رَوَاتِبُ ذَاتٌ دَائِرٌ دَيْرٌ نَبَاتٌ تَيْنٌ يَنْتُ بَرْدَانٌ بَنَاتٌ نَادِرٌ زُرْنُ
 دَارَانٌ نَارٌ يَنْتَانُ دُرْنُ نَارَانٌ نَارٌ نَوَادِرُ بَابَانٌ تَبْرُزُ ذَنْبٌ دُبْنُ
 بَدْرُنُ نَبْدُرُ زَرْتٌ يَدٌ يَدَانٌ بِيَانٌ يَزُرُ يُدَارُ يَبْدُرُ يَبْرُزُ يِرَانُ
 زِيَادٌ تَبْدُرُ تَبْرُزُ تِرَانُ يَنْبِتُ ثِيَابٌ يُرَادُ دِيَارٌ تَدْيِيرُ ثَرِيدٌ
 تَنْوِيرٌ

8-Шынығыу. Транскрипцияда берилген сөзлерди араб тилине тән сеслерди есапқа алған халда араб хәриплери менен жазың

[бардун, дарбун, табрузу, тарису, бāбун, ўидādун, зātун, бāризун, тадбуру, дāрун, зубāбун, зādун, сабātун, сабитун, бāридун, ўарисат, ратибун, раўāтибу, ўāридун, сāра, зāрат, зурту, рутабун, тудāбиру, ўāрисун, набзуру,

бāбāни, нāрун, нāдирун, бинтун, набāтун, набатāтун, зурнā, зубнā, дāрāни, бардāнун, забат, дāра, базарна, занабун, йадāни, йадайни, бинтун, байтун, наўāдиру, нāдиратайни, зийāратāни, занабайни, тарайна, йабзурāни, йурāду, дайрайни, бинтайни, зайдāнун, дайнун, нāрани, сара, йазйду, тазубйна, барйдун, бāридун, барўдун, нўрун, йазўрāни, ўатираатун, табрйдун, ўурида, табйту, тусйру, дйнун, дўна, табййнун, йурāсу, тараўна, йазйдўна]

3-сабақ (4 саат)

каф (ك), лам (ل), мим (م), ҳа (ه) ҳәриплери.

Араб тилиндегги к, л, м, ҳ сеслери қарақалпақ тилиндегги усындай сеслерден дерлик парық қылмайды. Бул даўыссызлардан кейин келген қысқа а сести қарақалпақ тилиндегги ә сестине уқсап айтылады мысалы: كَيْفَ кайфа сөзи кәйфа түринде айтылады. Ал у даўыссыз сести қарақалпақ тилиндегги ү сестине уқсап еситиледи. Мс. كُتُبٌ кутубун сөзи күтүбүн түринде оқылады. Бул ҳәриплердин графикалық көринислери төмендеггеше:

Сөз ақырында	Сөз ортасында	Сөз басында	өз алдына	Транс-крипция	хәриптин аты
ك	ك	ك	ك	к	Кāф
ل	ل	ل	ل	л	Лāм
م	م	م	م	м	Мйм
ه	ه	ه	ه	ҳ	ҳā

Мысаллар:

كِتَابٌ китāбун دَلِيلٌ далйлун مَيْدَانٌ майдāнун مَنْزِلٌ манзилун булбулун
تَهْذِيبٌ тахзйбун

кāф, лāм, мйм, ҳā хәриплериниң қосылып жазылыўына мысаллар:

китāбун	ك+ت+ا+ب=كِتَابٌ	лаўнун	ل+و+ن=لَوْنٌ
мактабатун	م+ك+ت+ب+ة=مَكْتَبَةٌ	мадйнатун	م+د+ي+ن+ة=مَدِينَةٌ
далйлун	د+ل+ي+ل=دَلِيلٌ	ҳалҳала	ه+ل+ه+ل=هَلْهَلْ

9- Шынығыў. Жоқарыда өтилген хәриплердин хәр бир көринисин бир неше қатардан көширип жазың.

10-шынығыў. Оқың, көширип жазың хәм транскрипциялаң

لَنَا لَوْنٌ بَلَدٌ ، لَبِنٌ كِتَابٌ يَكُونُ لَبِنٌ لَذِيذٌ وَلَدٌ لَذِيذٌ لِي كِبَارٌ بُلْبُلٌ
كَبِيرٌ كَوْنٌ لَوْ لَوْلَبٌ لَوَالِبٌ دَلِيلٌ وَلَدٌ دِيكٌ لَكَ كَبْرٌ لَدُودٌ لَيْلٌ
تَلْوِينٌ نَالَتَا يَكْرٌ بَلَدٌ لَكَ بُلْدَانٌ هُوَ هِيَ لَهَا لَهُ بَاهِرٌ بَهُوٌ
هَلْهَلٌ بَابُهُ هُنَا هُنَاكَ هَلْ هَيْلٌ بَيْتُهُ كِتَابُهَا بَهُوَةٌ هَرَبَتَا

هَآوُنْ تَهْذِيبٌ هَزْهَزٌ هَزْهَزٌ نَوَّهَ زَهْرَةٌ كَلِيَّةٌ جَمِيلَةٌ مَكْتَبَةٌ مَا
 مِّنْ لَّكُمْ مَكْتَبٌ مِّدَانٌ تَلْمِيذٌ لَهُمْ مَدِينَةٌ تَلْمِيذَةٌ كَلِمَةٌ
 مَكَاتِبٌ لِمَكْتَبِي مَدُنٌ تَلَامِيذَةٌ لَكُمْ مَنَزَلٌ بِمَنْزِلِكَ لِمَنْ مِيَادِيكُمْ
 لِمَنَازِلَ مَا مِّنْ لَّكُمْ مَكْتَبٌ مِّدَانٌ تَلْمِيذٌ لَهُمْ مَدِينَةٌ تَلْمِيذَةٌ
 كَلِمَةٌ مَكَاتِبٌ لِمَكْتَبِي مَدُنٌ تَلَامِيذَةٌ لَكُمْ مَنَزَلٌ بِمَنْزِلِكَ لِمَنْ مِيَادِيكُمْ
 لِمَنَازِلَ

11-шынығыў. Транскрипцияда берилген сөзлерди араб графикасында жазың хэм оқың

[далйлун, булбулун, ўаладун, баладун, лабанун, лазйзун, лаўнун, тилўун, дилўун, лаўлабун, ўалидун, ўалидатун, талўйунун, йанāлу, нилту, лй, талўйсун, тазлйлун, китāбун, лака, йакўну, дйкун, йатруку, лабанун, кабйрун, булбулун, лазйзун, лаки, булдāнун, кибарун, кибāрун, такўйунун, каўнун, ўаладун, кутубун, натруку, зурнāка, кўбун, ҳал, ҳуўа, ҳийа, байтун, бахўун, бāбайхā, ўаладāху, ўалидāху, ҳунā, ҳунāка, ҳайлун, тахзйбун, бахўуҳā, ҳарабти, лаху, лахā, мин, мадāрун, лимакāтиба, тилмйзатун, мактабатун, калāмун, тамдйдун, бикумā, мадйнатукум, манзилука, маназилухум, биҳим, манāратун, рамзун, румўзун]

ай хэм аў дифтонглер. й хэм ў сести (сукунли йа ى хэм ўаў و хәриби) қысқа а сестинен кейин келип буўынды жаўып турса онда ол өзиниң алдындағы а менен биргеликте ай хэм аў дифтонгин ҳасыл қылады. Бунда қысқа а сести қарақалпақ тилиндеги ә сестине уқсап шығады. Мс: бәйтун
 بَيْتٌ, دَوْرٌ дәўир.

12-Шынығыў. Оқың, көширип жазың хэм транскрипциялаң

بَيْتٌ رَيْبٌ زَيْنٌ دَيْنٌ زَيْدٌ بَيْتِي بَيْتِي زَيْنِي بَيْتِي بَيْتِي بَيْتِي
 زَيْدَانُ بَابِيْنُ يَدِيْنُ تَرِيْنُ دَيْرَانُ زَيْتٌ دَوْرٌ دَيْرٌ تَوْرٌ
 تَوْرِيْنُ يَرَوْنُ دَوْبٌ تَوْبٌ دَوْرِيْنُ دُوْدٌ تَوْرَانُ ذَوَابَانُ دَوْرَانُ
 تَوْرُنَا تَوْرٌ وَزِيْرٌ تَوْرَانُ نَبَاتَاتٌ زُوْرُوْ بَيْتٌ دَوُوْ دَوِي
 دَوَا وَتِيْرٌ نَادِرٌ بِيَانٌ دَوْرَانُ تَرُوِيْدٌ نَيْرٌ زُوْرُوْ وَرَدَتٌ وَتَرٌ
 تَرْتِيْبٌ زَارَتَا يَثِيْرٌ دَوِي تَوْرٌ نَبِيْدٌ دِيْوَانٌ وَرَدَتَا دَنْبٌ وَرَدَتٌ

4-сабақ (4 саат)

Лигатуралар

Сөзде еки ямаса үш бийик хәриплер (каф, лām, 'алиф) бир жерде келсе олар бир-бири менен лигатуралар ҳасыл қылады. Мысалы:

لا	لا	لا	لا	ل + ا
كا	كا	كا	كا	ك + ا

ك+ل	كل	كل	كل	كل
ك+ل+ا	كلا	كلا	كلا	كلا

12-шынығыу. Оқың, көширип жазың хәм транскрипциялан
 وَكَلَّ كِلَا كِلَابٌ وَكِيْلَانٌ كَاتِبٌ كَاتِبَةٌ كَتَلَّ وَكَالَةٌ بُلْبُلَانٌ كَتَلَتْ كَتَلَا كَتَلْتَانِ
 دَلِيْلَانٌ نَزَلَانٌ لَا كَلْبٌ

(б) Тамарбута ҳаққында

Үстине еки ноқат қойылған (ه) хәриби (ة) *tā marbūta* деп аталады хәм ол сөз ақырындағы *t* даўыссызын билдиреди. Мысалы *جريدة* жаридатун газета, *دولة* даўлатун мәмлекет.

ش س ج хәриплери хәм сеслери

Араб тилиндеги син хәм шин хәриплери арқалы аңлатқан с хәм ш сеслери қарақалпақ тилиндеги усындай сеслерден дерлик парық қылмайды. Араб тилиндеги ж сестин айтқанда д сестинен баслаймыз. Бирақ д ақырына шекем айтылмай соңы ж сестине өтип кетеди. Араб тилиндеги ж даўыссызы қарақалпақ тилиндеги ж даўыссызына қарағанда жумсақ айтылады.

хәриптин аты	Транс-крипция	өз алдына	Сөз басында	Сөз ортасында	Сөз ақырында
Жим	ж	ج	ج	ج	ج
Син	с	س	س	س	س
Шин	ш	ش	ش	ش	ش

Жім, сін хәриплериниң қосылып жазылыуына мысаллар:

жамілатун	ج+م+ي+ل+ة=جميلة	саләмун	س+ل+ا+م=سلام
мажнұнун	م+ج+ن+و+ن=مجنون	масрұрун	م+س+ر+و+ر=مسرور

13- шынығыу. Жоқарыда өтилген хәриплердиң хәр бир көринисин бир неше қатардан көширип жазың.

14-шынығыу. Оқың, көширип жазың хәм транскрипциялан
 جَزَّ دَيْدٌ مَجْنُونٌ جَمِيْلَةٌ جَرِيْدَةٌ يَجُوْزُ جَمَلٌ جَمَالٌ رَجُلٌ هَجْرَةٌ
 دَجَاغَةٌ جَانِبٌ مُجْتَهِدٌ جُبْنَةٌ لَجْنَةٌ تَجْمِيْلٌ سَهْلٌ سَمِيْنٌ دَرْسٌ مُهَنْدِسٌ
 سَرِيْرٌ سِتَارَةٌ سَلَامٌ دِرَاسَةٌ مَدْرَسَةٌ مَيْسُورٌ مَسْرُورٌ سِدَاجَةٌ
 مَسْنُورٌ تَسْجِيْلٌ سَاذِجٌ جِسْمٌ شَايٌ شَارَةٌ رِيْشَةٌ مَشْهُورٌ شَدِيْدٌ شَرْبَةٌ
 نَشْدِيْدٌ شَارِدٌ مُشَاوَرَةٌ شَبَابٌ شِرْكَةٌ شَوْكَةٌ مَشْرَبٌ شَهَادَةٌ بَشِيْرٌ

كُشْكُ مَدْرَسَةِ رَيْشَةَ دَرَسَ تَشْدِيدٌ تَشْدِيدٌ سَمِينٌ مَسْرُورٌ
مَشْرُوبٌ شَائِيٌّ مَهْنَدِسٌ شَدِيدٌ سَلَامٌ سَهْلٌ شَوْكَةٌ سَرِيرٌ مَشْهُورٌ

15-шынығыў. Транскрипцияда берилген сөзлерди араб ҳәриплери менен жазың.(араб тилине тән арнаўлы ҳәриплерди естен шығармаң)

[мажбазун, муҳажирун, рижалун, лижамун, жудудун, жәҳидун, жазиратун, жәнибуна, йўжаду, жәзатә, жузурун, лажнатукум, саламун, сарирун, муҳандисун, саҳлатун, шаўкатун, масрўрун, маихўрун, мадрасатун, рйшатун, машрўбун, дарсун, тасдидун, самйун, шайун, шадидун]

5-сабақ (4 саат)

Ташдид

Араб тилинде ҳәр бир даўыссыз сес қысқа ямаса созылыңқы (екиленеген) болыўы мүмкин. Екиленген даўыссызлар сөзлердиң ортасында ушырасады. Паузалық формада екиленген даўыссыз сеслер сөздиң ақырында да келиўи мүмкин.

Екиленген даўыссыз сес қосылып, бир даўыссыз сеске уксап, бирақ қысқа даўыссыз сеске қарағанда бираз созылыңқы хәм күш салынып айтылады. Жазыўда екиленген сеслер бир ҳәрип пенен бирақ арнаўлы ҳәрип үсти белгиси ّ менен белгиленеди. Бул белги *шадда* ямаса *ташдид* деп аталады. Әдетте араб текстлеринде *ташдидлер* жазылмайды. Тек ғана анықлықты талап етеуғын текстлер Қуран, сабақлықлар, поэзия ҳ.т.б. да қолланылады.

Мысаллар. لِكُلِّ مُكَمَّلٌ жиддан жүдә, مُكَمَّلٌ мукаммалун мүкәммал, толық, لِكُلِّ لِكُلِّ хәрбир, سِرٌّ сиррун сыр.

16-Шынығыў. Ташдид белгисине итибар берип оқың, көширип жазың хәм транскрипциялаң

هَرٌّ لِهِنَّ مَدْرَسَةٌ سَكِينٌ سَكْرٌ تُرْكِيٌّ مَدْرَسٌ لَكِنَّ جَيِّدٌ
مَجَلَّةٌ رُوسِيٌّ شَبَاكٌ تُرْكِيَّةٌ سَيَّارَةٌ رُوسِيَّةٌ هَرَّةٌ

ف ق ҳәриплери хәм сеслери

ҳәриптиң аты	Транс-крипция	өз алдына	Сөз басында	Сөз ортасында	Сөз ақырында
Фā	ф	ف	ف	ف	ف
қāф	қ	ق	ق	ق	ق

Араб тилиндеги фā хәм қāф ҳәриплери аңлатқан ф хәм қ даўыссызлары карақалпақ тилиндеги усындай даўыссызсеслерден дерлик парық қылмайды. Араб тилиндеги ф даўыссызы жумсақ айтылады. Оның изинде келген а, у даўыссызлары жиңишкерип ә, ү түринде еситиледи. Ал, араб тилиндеги қ даўыссызы қатты айтылады. Оның тәсири изинде келген а, и, у,

дауыссызларына тәсир етип оларды жууанластырады. Нәтийжеде бул дауыссызлар *o, ы, у* түрінде айтылады.

Фā хәм *қāф* хәрибиниң қосылып жазылыуына мысаллар:

<i>фақйрун</i>	فَاقِي + ر = فَقِيرٌ	<i>қаламун</i>	قَالَ + م = قَالَمٌ
<i>дафтарун</i>	دَافَت + ر = دَقْتَرٌ	<i>махфӯлун</i>	مَاق + ف + و + ل = مَقْفُولٌ
<i>с.аффун</i>	صَاف + ف = صَفٌّ	<i>рафйқун</i>	رَافِي + ق = رَفِيقٌ

غ خ хәриплери хәм сеслери.

Араб тилиндеги *гайн* хәм *хā* хәриплери *х, г* шауқымлы киши тиллик дауыссызлар. Араб тилиндеги *х, г* сеслери жууан айтылатуғын сеслер. Олар изинде келген дауыссыз сеслерге тәсир етип оларды жууанластырады.

хәриптиң аты	Транс-крипция	өз алдына	Сөз басында	Сөз ортасында	Сөз ақырында
<i>Хā</i>	<i>х</i>	خ	خ	خ	خ
<i>гайн</i>	<i>г</i>	غ	غ	غ	غ

Хā хәм *гайн* хәрибиниң қосылып жазылыуына мысаллар:

<i>ғāлибун</i>	عَاقِل + ل + ب = عَالِبٌ	<i>хабарун</i>	خ + ب + ر = خَبَرٌ
<i>луғатун</i>	ل + ع + ه = لُغَةٌ	<i>махзанун</i>	م + خ + ز + ن = مَخْزَنٌ
<i>балаға</i>	ب + ل + غ = بَلِغٌ	<i>ўасихун</i>	و + س + ح = وَسِيحٌ

17- шынығыу. Жоқарыда өтилген хәриплердиң хәр бир көринисин бир неше қатардан көширип жазың.

18-шынығыу. Оқың, көширип жазың хәм транскрипциялан

قَلَمٌ مَقْفُولٌ قَدَمٌ قَدِيمٌ فِي مَقْهُومٍ فُسْتَانٌ تَقِيلٌ فَقِيرٌ بَقْرَةٌ
 قَرِيبٌ قَلْسَفَةٌ قَوْزٌ دَقْتَرٌ دَقْنٌ قِرْدٌ سَقْفٌ وَرَقٌ نَافِذَةٌ فِيمَا
 قَلَمٌ رَفِيقٌ قَسَمٌ وَرَقٌ قَلِيلٌ قَمٌ مُفِيدٌ فَنَجَانٌ

19-шынығыу. Транскрипцияда берилген сөзлерди араб хәриплери менен жазың хәм оқың.

[*мударрисатун, саййāратун, рӯсиййатун, ҳирратун, шуббāкун, лаҳунна, суккарун, рӯсиййун, тўркиййатун, мажсаллатун, сиккйнун, лакунна, ҳиррун, тўркиййун, мударрисун, жаййидун, муфйидун, фижслун, фирāшун, фаррāшун, мафрӯшатун, фаждӯатун, муфрадун, тафтйшун, фитратун, фйҳа, фаннун, фунунун, фаннāнатун, рафйқун, қаҳӯатун, қāдирун, қадйрун, қаламун, муқаддаматун, сақāфатун, фиққун, қафзатун, сибāқун, қāфилатун, қумāшун, қаўлун]*

20-шынығыу. Оқың, көширип жазың хәм транскрипциялан

خَرِيفٌ غُسْلٌ خَبْرٌ مَغْرَبٌ لَعُوٌّ دَخَلَ مَخْزَنٌ غُرْقَةٌ غَرَبِيٌّ شَامِيحٌ خِرَانَةٌ
خَرَجَتْ مُخْتَلِفٌ غَدَاً غَالِبٌ خَشَبٌ لُغَةٌ وَسِيحٌ خَوْفٌ غَزِيرٌ

21-шынығыу. Транскрипцияда берилген сөзлерди араб ҳәриплери менен жазың ҳәм оқың.

мухталифун, мағсалатун, духұлун, лугатун, мадхалун, хурӯжун, хабйрун, гәсилун, хаззәнун, хашабун, гурәбун, хиләлун, хаража, дахала, хабура, рағиба, тагаййара, балага, гарафа, гадара, тагаффала, набага

6-сабақ (4 саат)

Фарингал *х.ā* (ح) хәм 'айн (ع) хәриплери хәм сеслери

Х.ā хәриби үнсиз даўиссыз *х.* сестин аңлатады. Бул сестин қарақалпақша аналогы жоқ. Бул сести айтқанымызда өкпеден шығып киятырған хаўа жутқыншақта тығылып күш пенен шығады хәм жутқыншақ дийўалларына ысқыланады, нәтийжеде *х.* сести пайда болады.

'айн хәриби үнли даўиссыз сестин аңлатады. Бундай сес семит тиллерине тән болып, қарақалпақ тилинде жоқ. Бул сести айтқанда жутқыншақ дийўаллары бир-бирине тийеди хәм паузадан кейин бирден босасыўы нәтийжесинде өкпеден киятырған хаўа ағымы усы жерде партлап өтеди. Бул сести хәм ха сестин айтыў бираз қыйын болып үйрениўшиден фонокабинетте көбирек шынығыў ислеўди талап етеди.

Сөз ақырында	Сөз ортасында	Сөз басында	өз алдына	Транскрипциялық белгиси	хәриптин аты
ح	ح	ح	ح	х.	х.а
ع	ع	ع	ع	'	'айн

'айн хәм *х.а* хәрибининң қосылып жазылыўына мысаллар:

<i>х.ақлун</i>	ح+ق+ل=حَقْلٌ	'арабун	ع+ر+ب=عَرَبٌ
<i>мих.баратун</i>	م+ح+ب+ر+ة=مِحْبَرَةٌ	ша'бун	ش+ع+ب=شَعْبٌ

22- шынығыў. Жоқарыда өтилген хәриплердинң хәр бир көринисин бир неше қатардан көширип жазың.

23-шынығыў. Төмендеги сөзлерди дурыс талаффуз қылыўға хәрекет қылың

х.āббун, х.уббун, х.убўбун, тах.та, х.āжибун, бāх.исун, бах.сун, х.ибатун 'āламун, 'ақдун, 'илмун, наф'ун, 'умрун, 'урфун, 'ирфāнун

24-Шынығыў. Оқың, көширип жазың хәм транскрипциялаң

حَقْلٌ مِلْحٌ لَحْمٌ حَلِيبٌ حِمَارٌ حَبْرٌ حَسَنٌ لَوْحٌ مِمْلَحَةٌ مَسْرَحٌ مِحْبَرَةٌ فَلَّاحٌ
حَرَارَةٌ مِمْسَحَةٌ حَدِيقَةٌ عَالِمٌ شَعْبٌ شِعَاعٌ رَايِعٌ قَارِعٌ سَعَالٌ رَاعِيَةٌ مَعَهْدٌ

عَرَبٌ عَامِلٌ عُبُورٌ مُرَبَّعٌ عِمَارَةٌ بَعِيدٌ عِلْمٌ خَرِيفٌ غَسَلٌ خَبْرٌ
مَغْرَبٌ دَخَلَ مَخْزَنٌ غُرْفَةٌ غَرْبِيٌّ خِرَانَةٌ خَرَجْتُ مُخْتَلِفٌ غَدَاءٌ
اِخْبَارٌ خَشَبٌ لُغَةٌ

25-Шынығы. Араб хәриплери менен жазың хәм хәрәкәтлерин қойың.

[*х.ārрун, х.ақйратун, х.усайнун, нах.ну, х.адйқатун, фалләх.атун, х.арāратун, х.амйрун, лух.ўмун, мәлих.ун, х.арбун, х.избун, лаўх.ун, бих.ārун, х.ужжсатун, х.ужсжун, ба'идун, 'āлимун, 'адуўўун, бу'дун, рафй'ун, 'ажйбун, 'āмилун, му'аллимун, с.а'бун, ба'идун, шāри'ун*]

26-шынығы Дурыс талаффуз қылыўға хәрәкәт қылып оқың

عَجَب	عَرَفَ	وَضَعَ	وَدَّعَ	وَزَّعَ	قَعَدَ	عَجَلَ	عَقَدَ
كَدَحَ	حَرَبٌ	حَاوَلَ	حَدَّثَ	دَافَعَ	نَفَعَ	عَلَّقَ	مَعَمَلٌ
ذَهَبَ	بَعِيدٌ	لَا حَ	فَتَحَ	لَحِقَ	حَمَلَ	حَسِبَ	صَا حَ
نَوَّهَ	ظَهَرَ	شَهِدَ	وَهَبَ	هَزَّ	تَوَجَّهَ	نَهَضَ	فَهَمَ

7-сабақ (4 саат)

Пәт

Араб тилиндеги пәтти үйренгенде төмендеги қағыйдаларға әмел қылыў керек:

1. Пәт хеш қашан ақырғы буўынға түспейди.
2. Еки буўынлы сөзлерде пәт барқулла биринши буўында болады. Мс: *дар-сун, фар-қун.*
3. Пәт барқулла созылыңқы буўынға түседи. Мс: *мандўбун, кәтибун, фақйрун*
4. Сөздеги буўынлардың саны өзгерсе пәт басқа буўынға көшиўи мүмкин. Мысалы сөзлерге екилик сан хәм дурыс көплик сан қосымталары қосылғанда пәт барқулла ақырынан екинши буўынға түседи. Мысаллар:

كَاتِبٌ	<i>кәтибун</i>	кәтип	كَاتِبَانٌ	<i>кәтибāни</i>	еки кәтип
مُهَنْدِسٌ	<i>муҳандисун</i>	инженер	مُهَنْدِسُونَ	<i>муҳандисуна</i>	инженерлер
كَاتِبَةٌ	<i>кәтибатун</i>	кәтиба	كَاتِبَاتٌ	<i>кәтибātун</i>	кәтибалар

27-шынығы. Төмендеги сөзлердеги пәт орынларын анықлаң.

وَجَبٌ	جَدْبٌ	جَمَلٌ	وَجَدٌ	جَاوَزَ	وَجَلَ	وَلَجٌ	مَجْدٌ	نَتَجٌ
تَجَاوَزَ	نَجَا	نَمَا	نَالَ	مَالَ	كَانَ	رَجَا	جَلَا	نَامَ
مَاتَ	زَالَ	وَكَلَّ	نَزَلَ	كَتَبَ	كَبُرَ	كُرِمَ	مَلِكٌ	وَلَدٌ
نَدِمَ	لَيْثٌ	كَذَّبَ	كَمَلَ	ذَكَرَ	تَرَكَ	جِيلٌ	لِجَامٌ	مَجْبُورٌ

ثَمِينٌ	مَلِكٌ	مَكْرٌ	زَوَاجٌ	مَجَالٌ	جَمَالٌ	ثَمَنٌ	مَمْلُوكٌ	مَنْزِلٌ
---------	--------	--------	---------	---------	---------	--------	-----------	----------

«Харфи иллат» (ا و ي) хаққында қосымша мағлыұматлар

Араб тилинде 'алиф, ўаў, йа (ا و ي) хәриплери «харфи иллат» деп аталады. Себеби бул хәриплердиң қолланылыўында басқа хәриплерден бираз өзгешелик бар. Басқа хәриплер тек ғана бир даўыссызды билдирип келсе ал «харфи иллат»тың бир неше функциясы бар.

1. **Йā хәриби.** Йā хәриби араб тилинде созылыңқы й, даўыссыз й, дифтонг ай хызметин атқарып келеди. Буннан тысқары ол (اِ) формасында ('алиф мақсура) сөз ақырында созылыңқы ā даўыслығын билдирип келеди.

Мысалы: مَوْسَى موسى, رَمَى ramā х.т.б.

2. **Ўāў хәриби.** Ўāў хәриби араб тилинде созылыңқы ў, даўыссыз ў, дифтонг аў хызметин атқарып келеди. Буннан тысқары ол классикалық тилдиң базы сөзлеринде созылыңқы ā даўыслығын билдиреди. Мс: حَيَاةٌ х. айātун өмир.

3. Бази сөзлерде алиф яғный созылыңқы ā айтылса да бирақ жазылмайды. Мс: هَذَا хāза бул.

4. Төмендеги халларда алиф жазылады бирақ оқылмайды: а) у феил қосымтасы كَتَبُوا катабу б) танўин-фатхалы қосымталардағы алиф мс: رَاسِمًا расман, عَصَا 'асан.

28-шынығыў. Оқың көширип жазың хәм транскрипциялаң.

كُتِبَ بَشْرَى عَيْسَى تَعَالَى مَدَى فَعْلَى هَدَى قَلَى كِسْرَى وَسَطَى قُرْبَى حُسْنَى

8-Сабақ (4 саат)

Эмфатикалық сеслер

т., д., с., з. - булар тил алды, эмфатик тислик даўыссыз сеслер. Олар усындай жай тислик **т, д, с, з** тислик даўыссыз сеслеринен айырмашылықлары соннан ибарат буларды айтқанда тилдиң ушы емес ал тилдиң алдыңғы ярымы толығы менен таңлайға тийеди.

т. даўыссызын дурыс айтыў ушын тилдиң алдыңғы ярым бөлегин толығы менен таңлайға тийгизиў керек. Усы жағдайда хаўаның жарылыўынан **т** даўыссызы пайда болады.

д. даўыссызы **т.** даўыссызының үнли варианты болып, оны айтыў ушын тилдиң алдыңғы бөлегин жоқары таңлайға қатты тиреў керек.

Эмфатик **с.** тислик даўыссыз сестиниң жай тислик **с** даўыссыз сестинен паркы сонда, **с** сести тил ушы хәм жоқары тислер арасында пайда болса, эмфатик **с.** тилдиң алдыңғы бөлеги хәм таңлай арасында пайда болады.

з. даўыссыз сести **с.** даўыссызының үнли варианты болып есапланады. Бул сести айтқанымызда тилдиң алдыңғы бөлеги жоқары таңлайға жақынласады хәм олардың арасындағы саңлақтан хаўа шығады. Бул төрт эмфатик даўыссыз сеслер күш пенен, сөйлеў ағзаларына күш түсип айтылатуғын сеслер болып, олар өзиниң изинде келген, базы халларда

өзиниң алдындағы даўыслы сеслерге тәсир етип оларды жуўанластырады. Яғный бул ҳәриплерден кейин келген а, а даўыслы сеслери о, о ға уксап шығады, и,и даўыслы сеслери ы, ы түринде шығады.

ҳәриптин аты	Транс-крипция	өз алдына	Сөз басында	Сөз ортасында	Сөз ақырында
<i>m.ā</i>	<i>m.</i>	ط	ط	ط	ط
<i>z.ā</i>	<i>z.</i>	ظ	ظ	ظ	ظ
<i>s.āð</i>	<i>s.</i>	ص	ص	ص	ص
<i>ð.āð</i>	<i>ð.</i>	ض	ض	ض	ض

29- шынығыў. Жоқарыда өтилген ҳәриплердиң ҳәр бир көринисин бир неше қатардан көширип жазың.

30-шынығыў. Оқың, көширип жазың ҳәм транскрипциялаң
 طَابٌ بَطَاطِسٌ طَرِيقٌ طَرَقٌ بِسَاطٌ طَابٌ طَاوَلَةٌ بَسُطٌ طَوِيلٌ طُولٌ حَنْطَةٌ
 نَشِيطٌ فُطُورٌ طِبٌّ طَيِّبٌ حَائِطٌ عَرِيضٌ عَضُوٌّ مَاضِيَةٌ خَضِرَوَاتٌ
 رِيَاضِيَّةٌ مُحَاضِرَةٌ مَرِيضٌ ضَعِيفٌ ضَيْقٌ رِيَاضَةٌ عَضُوَّةٌ نَظِيفٌ تَنْظِيفٌ
 ظُرُوفٌ ظَلِيلٌ عَظِيمٌ هَرٌّ تَحْظِيرٌ مَنَظَرٌ مِظَلَّةٌ نَظْرِيَّةٌ مِحْفَظَةٌ مَحْفُوظٌ

31-шынығыў. Транскрипцияда берилген сөзлерди араб ҳәриплери менен жазың ҳәм ҳәрәкетлерин қойың.

[*хит.āнун, т.урбатун, т.йнун, фит.натун, хат.т.āрун, мухат.т.амун, т.арафун, т.āлибатун, бāсит.ун, хут.ўт.ун, т.абāишйрун, сат.лун, нашйт.ун, т.айарāнун, мат.арун, д.арбун, дараса, нāдирун, мадйдун, мадрўсун, тад.мйрун, мухад.д.идун, мūd.ад.ун, худ.ўрун, с.уўарун, с.аддун, ўус.ўлун, нас.ара, с.адрун, мас.дарун, мас.йрун, нас.йбун, с.āбўнун, наз.ратун, з.улмун, з.иллун, миз.аллатун, наз.ā'иру, х.афиз.на, з.арйфатун, маз.ҳарун, муз.āҳаратун]*

32-шынығыў. Дурыс оқыўға ҳәрәкет қылың

طَلَبٌ وَطَدٌ وَصَلَ نَصَرَ طَلَبَ تَوَطَّيْتُ وَصُولٌ نَاصِرٌ ضَرَبَ ضَلَّ نَظَرَ نَظْمٌ
 ضَرَبَ ضَلَّ نَظَرَ تَنْظِيمٌ

33-шынығыў. Эмфатикалық сеслерге итибар берген ҳалда дурыс талаффуз қылыўға ҳәрәкет қылың

шарт.ун, бисāтун, т.абаишйрун, тат.аўўурун, сат.лун, нашйт.ун, т.айарāнун, д.абāбун, мат.арун, д.ирсун, нид.āлун, д.амāнун, д.абит.ун, марйд.ун, мад.мўнун, с.адрун, мас.дарун, мас.йрун, нас.йбун, с.āбўнун, нāс.ирун, манз.ўрун, нāз.ирун, низ.āмун, манз.арун, муктаз.з.ун

9-сабақ (4 саат)

(ء) Ҳамза даўиссызы

ء ا اِ اِ ؤ ۋ

Ҳамза, Транскрипциялық белгиси (’)

Араб тилинде Һамза деп аталған даўиссыз сес жутқыншақта даўис жолының жаўылып соң бирден ашылып жарылып шығыўы нәтийжесинде пайда болады. Аўыз бослығы ағзалары бул ўақытта тыныш ҳалда кейинги сести айтыў ушын таяр турады. Яғный бул сестиң айтылыўы жеңил өтетуғын жөтелге уксап кетеди. Бул даўиссыз сес қарақалпақ тилинде жоқ. Өзбек тилиндеги базы бир сөзлерде усыған уксас ҳалатларды көриўге болады. Мысалы *масъулият*, *муаллиф* киби сөзлерде с хәм у сеслеринен кейин бул сестиң бар екенлиги сезиледи, бирақ ол өзбек тилинде белгили бир ҳәрип пенен аңлатылмайды. Араб тилинде бул өз алдына фонема болып есапланады.

Ҳамзаның алдында хәм изинде келген даўислы сеслер жумсақ айтылады. Ҳамза да басқа сеслерге уксап екилениўи яғный ташдид алыўы мүмкин.

Ҳамза имласы. Ҳамза (’) жазыўда (ء) белиси менен аңлатылады. Бул белги алфавитке кирмеген хәм көпшилик ҳалларда Һамзаға тирек ўазыйпасын атқарыўшы(ا و ي) ҳәриплериниң биреўиниң үстине қойылады.

Сөз басында Һамзаға тирек ўазыйпасын алиф атқарады. Егер Һамза фатҳалы яки заммалы болса Һамза алифтиң үстине, ал касралы болса алифтиң астына қойылады.

أ ’a, اِ ’u, اُ ’y

Мысалы *أنت* ’анта сен, *أذن* ’узун кулақ, *إذن* ’изун рухсат.

Егер Һамза фатҳадан кейин келген болса ямаса өзи фатҳалы болса, сөз ортасында хәм ақырында ол алифтиң үстине қойылады. мс.

арабша	مَسْأَلَةٌ	قَرَأَ	مَأْمُولٌ	سَأَلَ
транскрипция	Мас’алатун	қара’а	ма’мўлун	са’ала
мәниси	Мәселе	Оқыды	Күтилген	Сорады

Егер Һамза даммадан кейин келген болса ямаса өзи даммалы болса ўаў ҳәрибиниң үстине қойылады.

Арабша	سُؤَالٌ	مُؤْتَمَرٌ	مَوْؤِنَةٌ
транскрипция	су’әлун	му’тамарун	ма’ўнатун
мәниси	саўал	конференция	запас (азық)

Егер Һамза касрадан кейин келген болса ямаса өзи касралы болса, точкасыз йа ҳәрибиниң үстине қойылады.

Арабша	مِثَاتٌ	بِئْرٌ	سُئِلَ	ظَمِيَ
транскрипция	ми’әтун	би’рун	су’ила	з.ами’а
Мәниси	жүз	қудық	соралды	шөлледі

Сөз ақырында сүкуннен кейин ямаса созылыңқы дауыссылардан кейин келген, сондай-ақ сөз ортасында созылыңқы а дауыссылысынан кейин келген хамза өз алдына хеш бир тирексиз жазылады. Мс.

арабша	جُزءٌ	إِنشَاءٌ	مَمْلُوءٌ	رَدِيءٌ	سَاءَلٌ
транскрипция	жуз'ун	иншā'ун	мамлū'ун	радī'ун	сā'ала
Мәниси	бөлим	жасаў, дүзиў	толық	жаман	сорасыў

Мадда (созыў) белгиси ~. Сөз басындағы созылыңқы а менен келген хамза мадалы алиф арқалы аңлатылады **آ**. Мысалы **آخِرٌ** 'āхирун ақырғы. Мадда сөз ортасында да қолланылыўы мүмкин. Мысалы **مَأخِذٌ** ма'āхизу дереклер. Басқа қосымша белгилерден парқы мадда бәрқулла жазылады, яғный хешқашан түсип қалмайды.

шынығыў-34 - تَمْرِينٌ харакатларын қойың хәм дауыслап оқың.
أَخَذَ أَنْارَ آثَرَ بَدَأَ هَهَا بَيْسَ أَكَلَ إِجْبَهَ سُوءَ إِمضَاءَ مَمْلُوءَ وَفَاءَ تَأْمَرَ نَشَأَ
جَاءَ أَبْطَأَ أَدَبٌ أُمَّ مَبْدَأٌ مُورٌ خُ رُووسٌ رَدِيءٌ عِبَاءَ إِنْسَانَ أُخْتٌ
مَأْلُوفٌ مُؤْتَمَرٌ حَائِطٌ آخِرٌ شَيْءٌ سُؤَالَ إِمْرَأَةً رَأْسٌ أَسْدٌ أَسْدٌ رَيْسٌ
بُوسٌ مِنَّةٌ مَجِيءٌ سَأَلَ أَنَا مَائِدَةٌ أَسْتَاذٌ أَبٌ أَنْتَ

шынығыў-35 - تَمْرِينٌ транскрипцияда жазылған сөзлерди араб графикасында жазың хәм дауыслап оқың.

[’амара, ’ат.фа’а, та’ассара, шā’а, ’азҳара, ’иттах.ада, ’ахаза, ’абā, ’абун, ’ард.ун, ’ужратун, лу’лу’ун, қирā’атун, самā’ун, шāт.и’ун, дāфи’ун, ’аҳлан ўа саҳлан, ’ахун, фа’сун, мас’алатун, mā’идатун, ’имлā’ун, масā’ун, бут.’ун, д.аў’ун]

10-сабақ (4 саат)

Буўын

Араб әдебий тилинде қысқа хәм созылыңқы дауыссылар буўын жасаўшылар болып есапланады. Араб тилинде буўынның төрт түрин ажыратыўға болады:

1. Ашық- қысқа буўын. Бир дауыссыз хәм бир қысқа дауыссыздан ибарат болады. Мс: фа, ка-та-ба, ка-бу-ра.

2. Жабық-қысқа буўын. Дауыссыз→ қысқа дауыссыз→дауыссыз избе излигинде жайласқан буўын. Мс: с.ул-х.ун, дар-сун, кал-бун, бар-дун.

3. Ашық- созылыңқы буўын. Бир дауыссыз хәм бир созылыңқы дауыссыздан ибарат болады. Мс: қā-ла, дā-ра, кā-ти-бун киби сөзлердеги биринши буўынлары.

4. Жабық-созылыңқы буўын. Дауыссыз→созылыңқы дауыссыз→дауыссыз избе излигинде жайласқан буўын. Мс: д.āл-лун, шāб-бун сөзлериндеги биринши буўынлар.

Араб тилиндеги буўынның өзгешелиги соннан ибарат ол бәркулла даўыссыз сестен басланады, буўын басында еки даўыссыз сестин келиўине жол қойылмайды. Сонлықтан араб тилинде ҳеш бир сөз даўыссыз сестен ямаса еки даўыссыздан баслана алмайды.

Классикалық араб тилинде басқа тиллерден кирген еки даўыссыз бенен басланған сөзлерди бирде бул еки даўыссыздың арасына бир даўыссыз қойыу арқалы (мс: *балинāсу* بَلِينāsُ Плиний), ямаса сөздің басына бир ҳамза хәм қысқа даўыссыздан ибарат буўын қосылады Мс: *'афлат.ўну* أَفْلَاتُونُ Платон. -шынығыў. Төмендеги сөзлерди буўынға бөлип оқың.

طَرَقَ	قَدَّمَ	فَقَدَّ	لَقِيَ	قَبِلَ	سَبَقَ	صَدَقَ	قَصَدَ
فَرَشَ	فَكَرَّ	وَقَفَّ	قَطِفَ	نَقَدَ	رَقِيَ	قَتَلَ	تَسَلَّقَ
خَلَصَ	خَرَّ	خَطَّ	جَفَّفَ	فَتَّنَ	فَتَّشَ	وَصَفَّ	نَفَذَ
	ج	ف					

Ўаслалы ҳамза ҳаққында

Араб тилинде сөз басында еки даўыссыз бирден келиўи мүмкин емес. Егер сөз еки даўыссыздан басланатуғын жағдай болса, бундай сөздің алдына ҳамза хәм қысқа даўыссыз сестен ибарат бир буўын қосыу арқалы еки даўыссызлы басланыўдың алды алынады. Жазыўда бундай буўынлар алиф хәм ўасла (қосылыў) белгиси менен аңлатылады. Мысалы *ابْنُ* *ибнун* (бала) *بْنُ* *бнун* орнына.

سُمُّ *смун* орнына *إِسْمٌ* *исмун* (исим, ат), *كُتُبٌ* *ктуб* орнына *أَكْتُبُ* *уктуб* (жаз).

Бундай жәрдемши буўынлар тек ғана гәп басында хәм паузадан кейин келгенде ғана сақланып қалады. Егер ол гәп ортасында қандай да бир сөзден кейин келсе яғный алдындағы сөзге қосылып оқылса бул буўынлар түсип қалады. Бирақ жазыўда алиф сақланып қалады. мысалы.

قَالَ أَكْتُبُ *қалак-туб* Ол жаз деп айтты.

Егер ўаслалы ҳамза менен басланған сөздің алдындағы сөз даўыссыз сестенен тамамланған болса бундай сөздің ақырына қысқа и даўыссыз қосылады

مَنْ ابْنُهُ؟ *мани-бнуху* Оның баласы ким.

غُلَامٌ اسْمُهُ أَحْمَدُ. *гуламуни-смуху йахйа* Исми Йахйа деген бала.

36- шынығыў. Көширип жазың транскрипциялаң хәм оқың.

إِمْرَأَةٌ *ҳаял*, *إِمْرُؤٌ* *еркек*, *إِبْنَةٌ* *қыз*

قَالَ اسْمُهُ أَحْمَدُ. Ол айтты: «оның исми Әхмад» - деп.

قَالَ امْرُؤٌ هَذَا ابْنِي. Ер адам айтты: «Бул мениң балам» -деп.

قَالَتْ امْرَأَةٌ هَذِهِ ابْنَتِي. Ҳаял айтты: «бул мениң қызым» -деп.

11-сабақ

أل артиклинің хамзасы хаққында

Араб тилинде көпшилик атаўыш сөзлердиң алдына ал артикли қосылады. Бул артикл жазыўда أل көринисинде болып биринши хәриби ўаслалы хамза болып есапланады. أل артиклин алған сөзлердиң ақырындағы тәнүйин жоғалады. Мысалы

أَلْقَمَرُ ай الْأَرْضُ жер

Егер أل артикли бар сөзлердиң алдында пауза болса яғный ол гәптиң ямаса ритмик группаның басында келсе ол *ал* деп толық оқылады. Мысалы:

أَلْقَمَرُ *ал-қамару*

Егер ал артикли бар сөзлердиң алдында пауза болмаса яғный гәптиң ортасында келген болса, оннан алдыңғы сөз даўыссыз сес пенен тамамланған болса оның айтылыўы басқа ўаслалы хамзалы сөзлердиң айтылыўынан парық қылмайды.

Мысалы. مَعَ الْحَبْرِ *ма а-л-х.ибри* сыя менен

فَوْقَ الْأَرْضِ *фаўқа-л- арди* жердиң үстінде

إِلَى الْكِتَابِ *ила-л-китаби* китапқа

فِي الْمَدْرَسَةِ *фи-л-мадрасати* мектепте

Қуяш хәм ай хәриплери

Араб алфавитиндеги 28 хәрип еки топарға бөлинеди.

1. Ай хәриплери 14. Араб тилинде *хуруф ал-Қамарийа* деп аталады

ا ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ي

2. Қуяш хәриплери 14. Араб тилинде *хуруф аш-Шамсийа* деп аталады

ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن

Егер ал артикли қосылған сөз қандай-да бир шамсий хәриплердиң биринен басланса бунда 'ал артиклиндеги л даўыссызы бул даўыссызға толық ассимиляцияға ушырайды. Бирақ ай хәриплеринен басланған сөзге қосылған ал артиклинің л сестинде бундай хәдийсе болмайды. Мысаллар

الشَّمْسُ 'аш-шамсу – شَمْسٌ *шамсун* қуяш

الطَّرِيقُ 'ат.-т.арйқу - طَرِيقٌ *т.арйқун* жол

бирақ

القَمَرُ 'ал-қамару - قَمَرٌ *қамарун* ай-

الْكِتَابُ 'ал-китāбу - كِتَابٌ *китāбун* китап

37-шынығыў Төмендеги сөзлерди көширип жазың, транскрипциялаң хәм ал артикли менен бирге жазың. Даўыслап оқың.

دَرَسٌ، جَدُولٌ، مَكْتَبَةٌ طَالِبٌ سَطْرٌ صَبْرٌ هَزْلٌ فَائِدَةٌ ضَرَرٌ شَرَقٌ
 غَرْبٌ أَدَبٌ كَلَامٌ ثَبَاتٌ نُورٌ ذَاتٌ زَادٌ وَطَنٌ حِزْبٌ خَبْرٌ تَنْبِيْهٌ وَطَنٌ لُؤٌ
 لُؤٌ قَمِيصٌ رَفِيْقٌ إِنْسَانٌ.

12-сабақ

Паузалық форма

Араб әдеби тилинде сөзлер анық, толық барлық дауыссыздары менен бирге айтылады. Бірақ егер сөзден кейін пауза қылатуғын болсақ онда сөз соңындағы *-a, -u, -y, -in, -un, -tun, -tu* түсіп қалады. Бул паузалық форма деп аталған сөзлердің формалары әдеттегі жай сөйлесулерде де қолланылады. Мысаллар.

Нормал форма

كَتَبَ *катаба*

من الكتاب *мин-ал-китаби*

سُلَيْمَانُ *Сулайману*

فِي بَيْتٍ *фи байтин*

مُحَمَّدٌ *Мухаммадун*

فَاطِمَةُ *Фатимату*

مَدْرَسَةٌ *мадрасатун*

سِرٌّ *сиррун*

Паузалық форма

كَتَبَ *катаб*

من الكتاب *мина-л-китаб*

سُلَيْمَانُ *Сулайман*

فِي بَيْتٍ *фи байт*

مُحَمَّدٌ *Мухаммад*

فَاطِمَةُ *Фатима*

مَدْرَسَةٌ *мадраса*

سِرٌّ *сирр*

Парсы хәм түркий тиллеріндегі араб сөзлери әдетте паузалық формада қолланылады. *-атун, -ату* қосымтасы менен питкен сөзлер яки т сестин сақлап қалады, ямаса жоғалтады. Мысаллар. *دَوْلَةٌ даулатун* мәмлекет сөзи, *مِلَّةٌ миллатун* миллет сөзлери *مِلَّتْ دَوْلَتْ* көринисінде болады яғный т сестин сақлап қалады. Ал *إِدَارَةٌ идәратун* мекеме, *مَحْكَمَةٌ мах.каматун* суд киби сөзлер паузалық формада қолланылады. *إِدَارَه* идара, *مَحْكَمَه* мах.кама (мекеме). *-ан* ге (т анұин фатха) питкен рәуишлер әдетте өз қосымталарын сақлап қалады. Мысалы *رَاسِمًا расман* рәсмий түрде, *تَخْمِينًا тахмйнан* шама менен.

38-шынығыў. Төмендегі сөзлерди әуели нормал формада соң паузалық формада жазың хәм оқың.

وَقُوفٌ مَجْبُورٌ مَحْمُودٌ طَرِيْقٌ كَرِيْمٌ نُورٌ عَالِمٌ خَوْفٌ قُطْنٌ
 فَلَّاحَانٌ دَرَجَةٌ مُعَلِّمَةٌ مِحْفَظَةٌ مُسْلِمُونَ مَشْهُورٌ مَكْتَبٌ ذَهَبٌ
 لِقَاءٌ طَالِبَاتٌ أَلْكِيَّةٌ

Ассимиляция ҳаққында

Кейни *n* сести менен питкен сөзлер (яғный, кейни *nūn* ҳәриби ямаса *tanūyin* менен питкен сөзлер) *й, ў, л, м* ямаса *p* даўыссызларының бири менен басланған сөзлерге жолықса алдыңғы сөздеги *n* даўыссызы изинде келген сөздің биринши ҳәрибине толық регрессив ассимиляцияға ушырайды. Сондай ақ *л* даўыссызы *p* даўыссызына толық ассимиляцияға ушырайды. Мс:

مِنْ يَدِهِ *миӣ йадиҳи* (ҳаслында *мин йадиҳи*), مِنْ وَلِيِّيٍّ *миў ўалиийийин* (*мин ўалиийийин*), مِنْ لَدُنْهُ *мил ладунҳу* (*мин ладунҳу*), مِنْ رَفِيقٍ *мир рафӣқин* (*мин рафӣқин*), هَلْ رَأَيْتَ *ҳар ра'айта* (*ҳал ра'айта*).

Базы ҳалларда бул фонетикалық кубылыс сөзлерди жазғанда да орын алады.

Мысалы: مِمَّا *мим-мā* (ҳаслында *مِنْ مَّا* *мин мā*), أَلَا *'ал-лā* (ҳаслында *أَنْ لَا* *'ан лā*)

39-шынығыў. Төмендеги сөз ҳәм сөз дизбеклерин ассимиляция кубылысына итибар берген ҳалда даўыслап оқың ҳәм көширип жазың.

لَنْ يَدْخُلَ, مَنْ رَأَيْتَ, مِنْ وَارِثٍ, مَنْ رَمَى, هَلْ رَوَى, عَمَّنْ, عَمَّا, وَجَدْتَ,

Хәриплердің санлық мәниси (Әбжад есабы)

Хәриплердің ески самий (семит) тәртиби тийкарында алфавитте хәриплердің төмендеги санлық мәниси қабыл етилген.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ا	ب	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ي
20	30	40	50	60	70	80	90	100	200
ك	ل	م	ن	س	ع	ف	ص	ق	ر
300	400	500	600	700	800	900	1000		
ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ		

Хәриплердің санлық мәнислерин есте сақлап қалыў аңсат болыўы ушын оларды төмендеги жасалма сөзлерге бириктирилген:

أَبْجَدٌ, هَوَوزٌ, حُطَيٌّ, كَلَمَنْ, سَعْقَصٌ, قَرَشَتٌ, تَخَذٌ, ضَنْعٌ

Хәриплердің бул тәртиби қандай да бир текстти (мақала, шығарма) пунктлерге бөлиў ушын қолланылады. Сондай-ақ хәриплердің санлық мәниси бурынғы ўақытлары хронология, астрономия, математика илимлеринде қолланылған. Хәр бир сөздің санлық мәнисин билиў ушын сол сөздеги хәриплердің санлық мәнилерин қосып шығыў керек. Мысалы **أَبْجَدٌ** сөзи (1+2+3+4=10) 10 ға тең. Ески китаптарда сан мәниси шығарылыўы керек болған сөздің үсти сызылып қойылған болады. Мысалы Хийўадағы белгили Көк минардың қурылған сәнесин шайыр мына еки қатарда келтиреди:

Көргән киши бу наў' манār-и мақām,

Та'риxyны манāри шарī'ат оқур мудām.

Бул жердеги асты сызылған манāри шарī'ат (مَنَارٌ شَرِيعَةٌ) сөзиндеги хәриптердің санлық мәнислериниң қосындысы хижрий есап пенен усы минардың қурылған жылын көрсетеди. Және бир мысал. Сөз мүлкиниң султаны Әлийшер Наўайының дүньядан өткен жылы мына сөзде жасырылған جَنَّاتُ جَنَّاتُ жаннат жаннат. Егер биз бул сөздеги хәриптерди әбжад есабы бойынша қосып шықсақ Наўайының дүньядан өткен жылы (хижрий жыл есабы бойынша) келип шығады. $3+50+400+3+50+400=906$. Демек мир Әлийшер Наўайы хижрий 906- жылы дүньядан өткен. Хижрий (х) жыл есаплаўынан бизиң хәзирги миладий (м) жыл есаплаўымызға өткерий ушын мына формуладан пайдаланамыз:

$$m=x-x/33+622$$

Биз жоқарыда сөз еткен жыл шығарыў бурынғы дәўирлерде жүдә көп тарқалған болып өз алдына өнер (искусство) дәрежесине жеткен. Буны та'рих (сәне) шығарыў ямаса таўарийх (хронология) деп атаған. Таўарих пенен әдетте шайырлар, алымлар шуғылланған. Бул усыл қандай да бир ўақыя, хәдийселердің сәнесин есте сақлаў аңсат болыўы ушын қолланылған.

40-шынығыў. Төмендеги сөзлерден әбжад есабы бойынша санлық мәнилери табың.

Уақыя, хәдийсе	таўарийх
Шайх Аббас Ўәлийдің дүньядан өткен жылы	صَاحِبِ زَمَانٍ
Әхмәд Йассаўийдің дүньядан өткен жылы	سُرُورِ أَوْلِيَا
Шайх Нажмуддин Кубраның дүньядан өткен жылы	شَاهِ شُهَدَا
Хәким ата Сулайман Бақырғанывидың дүньядан өткен жылы	مُقْتَدَاي مَابٍ
Шах Нақшбандтың туўылған сәнеси	قَصْرٍ عَارِفَانٍ
Абдурахман Жәмийдің дүньядан өткен жылы	مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا
Россияның Хорезмди жаўлап алыў сәнеси	وَيِ غَيْرِ دِينٍ
Шайх Қутлуг хожя ийшанның дүньядан өткен жылы	غَرِيبِ أُمَّمٍ
Идрийс ийшанның дүньядан өткен жылы	سَرَ دَقْتَرِ عَارِفَانٍ

Қосымшалар

Араб хәриптериниң бир-бири менен хәр түрли формада қосылыўы

I. Төрт көриниске ийе хәриптер

өз алдына	сөз ақырында	сөз ортасында	сөз басында	хәрип
أَبٌ	طَيِّبٌ	جَبَلٌ	بَحْرٌ	ب
صَوْتٌ	بِنْتُ	مِفْتَاحٌ	تَاجٌ	ت

ث	تَقَافَةٌ	مثال	مَثَلَتْ	ثُرَاتٌ
ج	جَوَابٌ	مَجْلِسٌ	تَلَجَّ	بُرْجٌ
ح	حَرْفٌ	مُحَرِّكٌ	مَلَحَ	صَبَاحٌ
خ	خَبْرٌ	مَخْزَنٌ	شَيْخٌ	صَارُوخٌ
س	سِحْرٌ	مَسْجَلٌ	شَمَسَ	دَرَسَ
ش	شَرْقٌ	مُشَاهِدٌ	كَبَشَ	فِرَاشٌ
ص	صَحْفٌ	مَصْرَفٌ	مَقَصٌ	رَقَاصٌ
ض	ضَبْطٌ	مَضْمُونٌ	أَبْيَضٌ	فَرَضٌ
ط	طَبِيعَةٌ	مَطَرٌ	خَيْطٌ	شَوْطٌ
ظ	ظَلْمٌ	نِظَامٌ	نَظَّارَةٌ	لَقْظٌ
ع	عَسَلٌ	مَعْمٌ	لَامِعٌ	جُوعٌ
غ	غُرْفَةٌ	مَعْرَبٌ	صَمَعٌ	بَلَاعٌ
ف	فَجْرٌ	سَفِيرٌ	سَيْفٌ	خَرُوفٌ
ق	قَامُوسٌ	صَفْرٌ	طَرِيقٌ	سُوقٌ
ك	كَلِيَّةٌ	مَكْتَبٌ	مَلِكٌ	تَرَكٌ
ل	لُغَةٌ	سَلَامٌ	مَلْعَبٌ	كَمَالٌ
م	مَطَارٌ	مَمْلَكَةٌ	نَجْمٌ	كَلَامٌ
ن	نَشْرَةٌ	مِنْفَارٌ	فَنٌّ	عَيُونٌ
ه	هَزَلٌ	نَهْضَةٌ	وَجْهَةٌ	مِيَاهٌ
ي	يَوْمٌ	صَيْفٌ	قَاضِيٌ	وَادِيٌ

II Еки көриниске ийе хәриплер

алдыңғы хәрипке қосылған формасы	өз алдына, бөлек жазылған формасы	хәрип
نَارٌ	أَرْضٌ	ا
جَدِيدٌ	دَرَسٌ	د
تَلْمِيذٌ	ذَهَبٌ	ذ
مُتَرَجِمٌ	رِيحٌ	ر
عَزِيزٌ	زَمَانٌ	ز
نُورٌ	دَوْرٌ	و

Сөзлер менен хәрекетлердің жазылыуына арналған мысаллар

бāбун (есик)	ب+ا+ب=باب=بَابٌ
китāбун (китап)	ك+ت+ا+ب=كتاب=كِتَابٌ

бинтун (кыз)	ب + ن + ت = بنت = بِنْتُ
саўбун (кийим)	ث + و + ب = ثوب = ثَوْبٌ
бах.рун (теңиз)	ب + ح + ر = بحر = بَحْرٌ
ражулун (еркек)	ر + ج + ل = رجل = رَجُلٌ
шайхун (ғарры)	ش + ي + خ = شيخ = شَيْخٌ
мидādун (сыя дәўет)	م + د + ا + د = مداد = مِدَادٌ
тилмйзун (оқыўшы)	ت + ل + م + ي + ذ = تلميذ = تَلْمِيذٌ
'устāзун (устаз)	أ + س + ت + ا + ذ = أستاذ = أُسْتَاذٌ
рўх.ун (рух)	ر + و + ح = روح = رُوحٌ
ўазйрун (ўазир)	و + ز + ي + ر = وزير = وَزِيرٌ
мифтāх.ун (гилт)	م + ف + ت + ا + ح = مفتاح = مِفْتَاحٌ
ҳāтифун (телефон)	ه + ا + ت + ف = هاتف = هَاتِفٌ
сā'атун (саат)	س + ا + ع + ة = ساعة = سَاعَةٌ
с.ўратун (сўўрет)	ص + و + ر + ة = صورة = صُورَةٌ
шуббāкун (терезе)	ش + ب + ا + ك = شباك = شَبَّاكٌ
қаламун (қәлем)	ق + ل + م = قلم = قَلَمٌ
т.аблун (барабан)	ط + ب + ل = طبل = طَبْلٌ
низ.āмун (нызам)	ن + ظ + ا + م = نظام = نِظَامٌ

ГРАММАТИКА ХӘМ ЛЕКСИКА

13-сабақ (4 саат)

Сөз шақаптары хақында

Араб тилиниң грамматикасы миладий сегизинши әсирлерден бери үйренилип киятыр. Араб филологлары барлық араб сөзлерин үлкен үш топарға бөлип қарайды:

1. **Исму** **إِسْمٌ** Бул тараўға атлықлар келбетликлер, санлықлар, алмасықлар хәм келбетлик фейиллер киреди.
2. **Фи'лун** **فِعْلٌ** Бул тараўға фейилдиң барлық формалары киреди.
3. **Х.арфун** **حَرْفٌ** Бул тараўға әуелги еки топарға кирмеген барлық сөзлер артикль, предлоглар, дәнекерлер, көмекши сөзлер, таңлақ сөзлер х.т.б. киреди.

Түбир хәм түбир даўыссызлары

Араб тилинде түбир тек ғана даўыссыз сеслерден ибарат болады. Сөздиң түбири қандай-да бир хәрекет, предмет, белгиниң тийкарғы, биринши мәнисин билдирип келеди. Сөздеги даўыссыз сеслер түбирдиң мәнисин бираз өзгертеди хәм грамматикалық қатнастарды билдирип келеди. Даўыссыз сеслердиң сөз түбирине кирип оны өзгертиўи (ишки флексия) араб морфологиясының характерли өзгешелиги болып табылады.

Мысал ушын *дараса* түбирин алып қарайық. Бул түбирден түбир даўыссызларының избе-излиги сақланған ҳалда даўыссыз сеслердиң орын алмасыўы менен сөздиң мәниси де өзгерип барады.

دَرَسَ	<i>дараса</i>	ол оқыды
دُرِسَ	<i>дуриса</i>	оқылды
دَرَسَ	<i>дарс</i>	сабақ, оқыў
دُرُوسَ	<i>дурус</i>	сабақлар
دَارَسَ	<i>дарис</i>	сабақ бериўши

Араб түбири тийкарынан үш даўыссыздан, базы халларда төрт ямаса бес даўыссыздан ибарат болыўы мүмкин. Фейиллер үш хәрипли¹ ямаса төрт хәрипли болып келеди. Мысалы: *дараса*, **دَرَسَ** *дах.ража* **دَخَرَجَ**. Исмлер үш хәрипли төрт хәрипли ямаса бес хәрипли болып келиўи мүмкин мысалы: дарсун, дафтарун, андалибун. Буннан тысқары араб тилнде еки хәрипли бир неше исмлер бар мс: фамун, йадун.

¹ Араб тилинде барлық хәриплер (алифти есапқа алмағанда) даўыссыз сеслери билдиреди. Сонлықтан араб тилинде хәрип дегенде даўыссызды ямаса керисинше түсиниледи.

Түбір емес дауыссызлар

Сөз өзинің қурамында түбір хәриплерден тысқары түбір емес (қосымша) хәриплерге де ийе болыуы мүмкін. Олар түбирге сөз жасау хәм сөз өзгертиу ушын қосылады. Түбір емес, қосымша хәриплер төмендегилер:

ت س ل م ن و ي ة ء

Мысалы: *мадрастун, мударрисун, тадрисун* сөзлери *дрс* түбиринен түбір емес (бул жерде *م ة ت*) хәриплердің қосылыуы арқалы жасалған.

Араб тилин үйренгенде қәлеген сөздің түбирин тез табыу жүдә әхмийетли. Сөздің түбирин усы түбирден жасалған бир неше сөзлер белгили болғанда табыу аңсат. Мысалы: *كِتَابٌ كِتَابَةٌ كَتَبَ مَكْتَبٌ مَكْتُوبٌ كَاتِبٌ* *كتب* сөзлеринің түбири *كتّابي*.

Түбір дауыссызларды билиу әсиресе араб сөзликлеринен пайдаланғанда жүдә керек, себеби араб сөзликлери түбір сөзлердің алфавит тәртибинде жайласқан болады.

Сөз өлшемлери хәкқында

Хәр қыйлы морфологиялық формаларды системаластыруу ушын араб филологлары *фа‘ала* *فَعَلَ* түбирин модель ретинде алады. Қәлеген сөз төмендегише моделлестириледи. Берилген сөздің түбір хәриплери избе-из *фа‘ала* түбириндеги хәриплер менен алмастырылады. Мысалы *катаба* *كَتَبَ* сөзи *фа‘ала* *فَعَلَ* өлшеминде, *kitabун* *كِتَابٌ* сөзи *фи‘алун* *فَعَالٌ* өлшеминде *мактабатун* *مَكْتَبَةٌ* сөзи *маф‘алатун* *مَفْعَلَةٌ* өлшеминде жасалған х.т.б.

1-шынығыу. Төмендеги сөзлердің түбирлерин табың.

- а) *عَامِلٌ عَمَلٌ مَعْمَلٌ مُعَامَلَةٌ عَمَلِيَّةٌ اِسْتِعْمَالٌ*
- б) *قَدَمٌ قُدُومٌ تَقَدَّمَ تَقْدِيمٌ قَدِيمٌ قَدَمٌ*
- в) *مَلِكٌ مَلِكٌ مَلِكٌ مَمْلَكَةٌ مَمْلُوكٌ مَلُوكٌ*
- г) *جَلَسَ جَالِسٌ مَجْلِسٌ جُلُوسٌ مَجَالِسٌ*

2-шынығыу. Төмендеги сөзлерден түбір хәм түбір емес хәриплерди, қайсы мийзан бойынша жасалғанын анықлаң.

مِسْطَرَةٌ خَرِيْطَةٌ حَبْرٌ مِحْبَرَةٌ قَلَمٌ مَجَلَّةٌ وَرَقَةٌ كِتَابٌ طَاوَلَةٌ خِرَانَةٌ
مِصْبَاحٌ نَافِذَةٌ

14-сабақ (4 саат)

Жай гәплер

Араб әдебий тилинде қарақалпақ тилиндегидей жай гәплер кеңейтилмеген (тек ғана бас ағзалардан ибарат) хәм кеңейтилген (яғный курамында гәптиң екинши дәрежели ағзалары бар) болып бөлинеди.

Егер баянлауыш қандай да бир атауыш сөз арқалы аңлатылған болса ол атауыш баянлауышлы гәп деп аталады. Атауыш гәплерде баянлауыш баслауыш пенен **санда** хәм **сепликте** келиседи. Егер баянлауыш родта (жыныста) өзгеретуғын сөз болса ол баслауыш пенен родта да келиседи. Мысаллар:

رَشِيدٌ طَالِبٌ.	Рашид студент.	فَاطِمَةٌ طَالِبَةٌ.	Фатима студентка.
أَنْتَ مُعَلِّمٌ.	Сен муғаллимсең.	أَنْتِ مُعَلِّمَةٌ.	Сен муғаллимсең. (ж.р.)
هُوَ عَالِمٌ.	Ол алым.	هِيَ عَالِمَةٌ.	Ол алым. (ж.р.)
هَذَا كِتَابٌ.	Бул китап.	هَذِهِ مَجَلَّةٌ.	Бул журнал.

Сорау гәплер

Сорау сорау интонациясының жәрдемінде, сондай ақ төмендеги сорау сөзлериниң жәрдемінде жасалады: а) сорау алмасықлары **مَا** ма не?, **مَنْ** ман ким?, б) сорау рәуишлери **أَيْنَ** айна қай жерде? **مَتَى** қашан?, в) жанапайлар **هَلْ** ҳал, **أ** 'а ма, ме, ба, пе?. Бул сорау сөзлери гәптиң басына қойылады. Мысаллар:

Ол ким? **مَنْ هُوَ؟** Бул не? **مَا هَذَا؟**

Салим қай жерде? **أَيْنَ سَلِيمٌ؟**

Қашан кетти? **مَتَى ذَهَبَ؟**

Ол дийқан ба? **أَأَنْتَ فَلَاحٌ؟** Ол жұмысшы ма? **هَلْ هُوَ عَامِلٌ؟**

Альтернатив сорау **هَلْ** ҳал, **أ** 'а ма, ме, ба, пе сорау жанапайлары хәм **أَمْ** ямаса **أَوْ** (яки, ямаса) жанапайлары жәрдемінде жасалады. Мысаллар:

Ол жерде жұмысшы бар ма ямаса дийқан ба? **أَعَامِلٌ هُنَاكَ أَمْ فَلَاحٌ؟**

Ол шаққан ба я жоқ па? **هَلْ هُوَ نَشِيْطٌ أَمْ لَا؟**

Сабақ аңсат па ямаса қыйынба? **هَلْ الدَّرْسُ صَعْبٌ أَمْ سَهْلٌ؟**

3-шынығыў. Төмендеги сөзлерден сорау гәплерди жасаң.

دَقْتَرُ كِتَابٌ مُّهَنْدِسٌ مُصَوِّرٌ تَلْمِيذٌ مُجْتَهِدٌ، نَشِيْطٌ

4-шынығыў. Төмендеги гәплерди аўдарың.

هَلْ هَذَا دِيكٌ؟ لا، هَذَا كَلْبٌ. هَلْ هُوَ كَبِيْرٌ؟ نَعَمْ، هُوَ كَبِيْرٌ. أ هَذَا كِتَابٌ أَمْ دَقْتَرٌ؟
هَذَا لَوْحٌ؟ نَعَمْ، هَذَا لَوْحٌ. هَلْ هَذَا لَبَنٌ؟ لا، هَذَا مَاءٌ. هَلْ هُوَ بَارِدٌ؟ نَعَمْ، هُوَ
بَارِدٌ. هَلْ هَذَا بَيْتٌ كَبِيْرٌ؟ نَعَمْ. هَذَا مِصْبَاحٌ. هَذَا بَابٌ. أ هَذَا مِصْبَاحٌ؟ نَعَمْ هَذَا
مِصْبَاحٌ. مَنْ هُوَ؟ هُوَ عَامِلٌ. مَنْ أَنْتَ؟ أَنَا مُعَلِّمٌ. مَا هَذَا؟ مَنْ أَنْتَ؟ مَنْ أَنْتَ؟
مَنْ هُوَ؟

5-шынығыў. Төмендеги гәплерди араб тилине аўдарың.

Бул не? Бул китап. Ол не? Ол дәптер. Сен кимсең? Мен студентпен. Ол ким?
Ол оқытыўшы. Бул қәлем бе ямаса пор ма? Бул қәлем. Мен дийханман. Сен
инженерсең. Ол жумысшы.

15-сабақ (4 саат)

Атаўыш сөзлердиң жыныс категориясы

Араб тилинде еки грамматикалық жыныс (род) -мужской (*музаккар*
مُنْكَرٌ) ҳәм женский род (*му'аннас* *مُوْنْتٌ*) бар. Усы ўақытқа шекемги
жазылған кейни (*ун*) менен питкен сөзлер *музаккар* жыныстағы сөзлер еди.
Мысалы:

لَبَنٌ сүт, كِتَابٌ китап, بَابٌ есик,

Муаннас жыныс ушын араб тилинде өз алдына ة тamarбута деп аталған
қосымта бар. ة тamarбута тек ғана сөздиң ақырында қолланылады ҳәм
сөздиң женский родта (*муаннас* жыныста) турғанлығын билдиреди.

ة ة

Мысаллар:

زُبْدَةٌ	دَوْلَةٌ	وَزَارَةٌ	بَدَلَةٌ	وَرْدَةٌ
қаймақ	мәмлекет	ўәзирлик	костюм	гүл

Буннан басқа араб тилинде *муаннас* жынысты аңлатыў ушын сийрек
қолланылатуғын *أَءٌ ā'y* ҳәм *أَى ā* қосымталары да қолланылады. Мысалы:

صَحْرَاءُ *saḥrā'y* сахра, بُشْرَى *buṣrā* қуўанышлы хабар

6-шынығыў. Төмендеги сөзлерден муаннас жыныс формасын жасаң.
Олардың хәр бирине араб тилинде гәп кураң.

ضَعِيفٌ، صَغِيرٌ، جَمِيلٌ، حَسَنٌ، شَكُورٌ، فَرِحٌ، مَبْسُوطٌ، مَسْرُورٌ،
مُجْتَهِدٌ، نَشِيطٌ، كَبِيرٌ، قَصِيرٌ، طَوِيلٌ، عَظِيمٌ، هَائِلٌ، مَشْهُورٌ، رُوسِيٌّ،
عَرَبِيٌّ، مُفِيدٌ.

7-шынығыў. Оқың, көширип жазың хәм карақалпақ тилине аўдарың.

مَا هَذَا؟ هَذَا دَقْتَرٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ مَسَاحَةٌ. هَلْ هَذِهِ مِسْطَرَةٌ؟ لَا. هَلْ هَذِهِ
خَرِيْطَةٌ؟ نَعَمْ. هَذَا حَبْرٌ وَ تِلْكَ مِحْبَرَةٌ. هَذِهِ رِيْشَةٌ وَ ذَلِكَ قَلَمٌ. أ هَذِهِ مَجَلَّةٌ أَمْ
جَرِيْدَةٌ؟ هَذَا لَوْحٌ. هَذَا طَبَاشِيْرٌ. هَذِهِ مِمْسَحَةٌ. هَذِهِ مِحْفَظَةٌ. هَذَا لَوْحٌ. هَذَا
طَبَاشِيْرٌ. هَذِهِ مِمْسَحَةٌ. هَذِهِ مِحْفَظَةٌ. هَذِهِ وَرَقَةٌ. هَذِهِ طَاوِلَةٌ؟ لَا ، هَذِهِ خِرَازَانَةٌ؟
هَذَا كُرْسِيٌّ وَ هَذَا مَقْعَدٌ. هَذَا بَابٌ وَ تِلْكَ نَافِذَةٌ. هَذَا حَائِطٌ وَ ذَلِكَ حَائِطٌ أَيْضًا.
هَذَا سَقْفٌ وَ هَذِهِ أَرْضٌ.

مَنْ هِيَ؟ هِيَ عَامِلَةٌ. هَلْ هُوَ مُجْتَهِدٌ؟ لَا، هُوَ كَسْلَانٌ. هَلْ هِيَ كَسَلِيٌّ؟ لَا،
هِيَ مُجْتَهِدَةٌ. أَنَا فَلَاحٌ. هَلْ أَنْتَ فَلَاحَةٌ. أَ فَلَاحٌ هُوَ أَمْ عَامِلٌ. هُوَ فَلَاحٌ مَنِ أَنْتَ؟
أ أَنْتَ طَالِبَةٌ؟ لَا، أَنَا مُعَلِّمَةٌ. كَرِيْمٌ طَالِبٌ. زَيْنَبُ طَالِبَةٌ. هُوَ شَابٌ. هِيَ شَابَةٌ.
هَلْ هُوَ نَشِيْطٌ؟ نَعَمْ، هُوَ نَشِيْطٌ جَدًّا. هَلْ هِيَ نَشِيْطَةٌ؟ نَعَمْ ، هِيَ أَيْضًا نَشِيْطَةٌ.
أَنْتِ مُعَلِّمَةٌ.

8-шынығыў. Сораўларға жуўап бериң.

مَا هَذَا؟ مَا هَذِهِ؟ مَنْ أَنْتَ؟ مَنْ أَنْتِ؟ مَنْ هُوَ؟ مَنْ هِيَ؟

9-шынығыў. Төмендеги гәплерди араб тилине аўдарың

Ол ким? Ол жумысшы. Сен дийхансаң. Ол муғаллимбе? (муаннас). Аўа, ол муғаллим. Ол жумысшы ма? (муаннас) Аўа, ол жумысшы. Сен студентсең бе? Жоқ. Мен жумысшыман Бул стол. Бул стул. Ол шкаф. Бул карта ма?. Аўа, бул карта. Бул дийўал ма? Яқ бул қапы. Бул не? Бул терезе. Ол лампа. Бул газета, ал анаў журнал. Сен муғаллимсең. Мен студентпен.

16-сабақ (4 саат)

Анықлық хәм белгисизлик категориясы

Араб тилинде атаўыш сөзлер анықлық артикли **أل** менен ямаса онысыз қолланылыўы мүмкин. Егер **أل** артикли сөзге қосылса танўин түсип қалады хәм керисинше. Егер **أل** артикли атаўыш сөзлердиң алдына қосылса сөйлесиў

процесинде ямаса контекстте анық болған предмет ямаса шахсты билдиреди. Бундай атауыш сөз «а н ы қ х а л д а» турған болып есапланады. Егер атауыш сөздің алдында ал артикли бомаса ол «б е л г и с и з х а л» да турған болып есапланады. Мысаллар:

كِتَابٌ *kitābun* китап (қандай да бир), 'الْكِتَابُ' *al-kitābu* китап (анық)

'ал артикли қосылған атауыш сөзлерден басқа анық халда барлық меншикли атлықлар, бетлик хәм силтеу алмасықлары анық халда турған болып есапланады.

Атауыш баянлауышлы гәплердің баслауышлары анық халда баянлауышлары белгисиз халда турған болып есапланады. Мысаллар.

أَبْيَتٌ كَبِيرٌ 'ал-байту кабірун Үй үлкен.

الْعُرْفَةُ كَبِيرَةٌ 'ал-гурфату кабіратун Комната үлкен.

مُحَمَّدٌ عَامِلٌ *мух.аммадун 'āмилун* Мухаммед жұмысшы.

هُوَ فَلَاحٌ *хууа фаллах.ун* Ол дийхан.

هَذِهِ قَرْيَةٌ *ҳазихи қарйатун* Бул ауыл.

10-шынығыу. Төмендеги сөзлерден гәп дүзиң. Баслауышты оң тәрәптеги сөзлер топарынан, баянлауышты сол тәрәптен алың.

مَحْمُودٌ, طَالِبٌ, زَيْنَبٌ, مُدْرَسٌ, عَالِمٌ	طَالِبٌ, مُجْتَهِدٌ, نَشِيْطَةٌ, جَالِسٌ, مَشْهُورٌ
---	---

11-шынығыу. Текстти қарақалпақ тилине аударың.

هَذَا بَيْتٌ كَبِيرٌ. هَلْ هَذِهِ وَرْدَةٌ؟ نَعَمْ، هَذِهِ وَرْدَةٌ. هَلْ هِيَ بَاهِرَةٌ؟ نَعَمْ، هِيَ بَاهِرَةٌ. هَلْ هَذَا كِتَابٌ نَادِرٌ؟ نَعَمْ، هَذَا كِتَابٌ نَادِرٌ. أَلْبَيْتُ بَعِيدٌ. أَلْجَامِعَةُ قَرِيبَةٌ. أَلدَّرْسُ سَهْلٌ. أَلْمَسْأَلَةُ صَعْبَةٌ. أَلْكِتَابُ قَدِيمٌ. أَلْمِحْفَظَةُ جَدِيدَةٌ. أَلْكَرْسِيُّ صَغِيرٌ. أَلطَّاولَةُ كَبِيرَةٌ. أَلْعُرْفَةُ نَظِيفَةٌ. أَلنَّافِذَةُ وَسِخَةٌ. هَلْ أَلْبَابُ مَفْتُوحٌ؟ لَا أَلْبَابُ مَقْفَلٌ. هَلْ أَلنَّافِذَةُ مَفْتُوحَةٌ؟ نَعَمْ، أَلنَّافِذَةُ مَفْتُوحَةٌ. أَلْحَائِطُ أَبْيَضٌ. أَلْوَرَقَةُ بَيْضَاءٌ. هَلْ أَللَّوْحُ أَسْوَدٌ.

17-сабақ.

Сан категориясы

Араб тилинде үш сан категориясы бар бірлик, екилик хәм көплик.

Екилик сан

Екилик сан категориясы еки предмет ямаса шахс ҳаққында айтылып атырғанда қолланылады. Ол мұзаққар хәм муаннас жыныстағы сөзлерден

танўинди алып таслап **ان** қосымтасын қосыў арқалы жасалады. Бунда муаннас жыныстағы сөзлердеги **ة** ҳәриби жай **ت** ҳәрибине алмастырылады. Мысаллар.

طَالِبٌ талибун студент **طَالِبَانِ** талибани еки студент
طَالِبَةٌ талибатун студентка **طَالِبَاتَانِ** талибатани, еки студентка
كِتَابٌ китабун китап **كِتَابَانِ** китабани еки китап

Екилик форма жасалғанда сөз ақырындағы хамза хәм алиф әдетте **و** ў ға ал алиф мақсура **ي** й ға айланып кетеди. Мысаллар

صَحْرَاءُ сахра у сахра, шөл - **صَحْرَوَانِ** сахраўани еки сахра
عَصَا асан таяқ – **عَصَوَانِ** асаўани еки таяқ
مَعْنَى ма на мәнис **مَعْنَيَانِ** ма найани еки мәнис

12-шынығыў. Төмендеги сөзлерден екилик сан формасын жасаң.

مُعَلِّمَةٌ ، مُعَلِّمٌ ، عَالِمٌ ، عُرْفَةٌ ، لَوْحٌ

13-шынығыў . Төмендеги гәплерди оқың, көширип жазың хәм карақалпақ тилине аўдарың

الطَّالِبُ مُجْتَهِدٌ. الطَّالِبَةُ مُجْتَهِدَةٌ. كَرِيمٌ شَابٌ. زَيْنَبُ شَابَةٌ. هُوَ جَالِسٌ. هِيَ جَالِسَةٌ. هَلْ هُوَ حَسَنٌ؟ نَعَمْ، هُوَ حَسَنٌ. هِيَ حَسَنَةٌ أَيْضًا. أَنْتَ قَوِيٌّ. أَنَا ضَعِيفَةٌ. أَنْتِ جَمِيلَةٌ. كَرِيمٌ وَ مَحْمُودٌ طَالِبَانِ. زَيْنَبُ وَ فَاطِمَةُ طَالِبَتَانِ. الطَّالِبَانِ مُجْتَهِدَانِ. الشَّابَّانِ ظَرِيفَانِ. هُمَا جَالِسَانِ. الشَّابَّتَانِ ظَرِيفَتَانِ. هُمَا جَالِسَانِ. الطَّاولَةُ سَوْدَاءُ. الْبَابَانِ مَقْنُوحَانِ. النَّافِذَةُ مَقْنُوَاتَانِ. هَلْ هُمَا مَقْنُوحَانِ؟ لَا.

14-шынығыў. Төмендеги сораўларға жуўап бериң.

هل البابُ مقفلٌ؟ هل الطاولةُ بيضاءٌ؟ هل الطالبُ ضعيفٌ؟ هل الطالبةُ قويةٌ؟ هل كريمٌ حسنٌ؟ هل الشابانِ نشيطانِ؟ هل الشابتانِ قويتانِ؟ هل البيتُ قريبٌ؟ هل الجامعةُ بعيدةٌ أم قريبةٌ؟ هل الدرسُ سهلٌ أم صعبٌ؟ هل الطاولةُ جديدةٌ؟ هل النافذةُ نظيفةٌ؟ محمدٌ صديقي. هو طالبٌ. هذا بيتٌ. البيتُ جديدٌ. الفلاحه مريضةٌ. هذه عاملةٌ. هي عاملةٌ جيدةٌ. الدرسُ سهلٌ. فاطمة أم. هي مسرورةٌ. هذه مدينةٌ. هي كبيرةٌ. هذا رجلٌ. هو عربيٌ.

15-шынығыў Төмендеги гәплерди араб тилине аўдарың

Зайнаб күшли. Фатима хәрекетшең. Жумысшы күшли. Салим дийхан. Ол жақсы. Ол ериншек (муаннас). Сен хәлсизсең. Еки жумысшы қыз хәрекетшең. Пор ақ. Тахта қара. Портфель үлкен. Газета жаңа. Лампа кишкене. Карта ески. Журнал жаңа. Еки комната үлкен. Еки дийўал ақ. Карим жигит. Ол зийрек.

16-шынығыў Төмендеги диалогты оқың хәм ядлап алың.

-أنا في العُرْفَةِ.	-أَيْنَ أَنْتَ؟
-لا أَلْبَابُ مَفْتُوحٌ.	-هَلِ الْبَابُ مَقْلٌ؟
-هُمَا مَقْلَتَانِ.	-هَلِ النَّافِذَتَانِ مَفْتُوحَتَانِ أَمْ مَقْلَتَانِ؟
-نَعَمْ. هُمَا بَيضَوَانِ.	-هَلْ هُمَا بَيضَوَانِ؟
-هُنَا هُمَا جَالِسَانِ.	-أَيْنَ مَحْمُودٌ وَكَرِيمٌ؟
-نَعَمْ. هُمَا قَوِيَّانِ وَنَشِيْطَانِ.	-هَلْ هُمَا قَوِيَّانِ؟
-أنا في العُرْفَةِ.	-أَيْنَ أَنْتَ؟
-لا أَلْبَابُ مَفْتُوحٌ.	-هَلِ الْبَابُ مَقْلٌ؟
-هُمَا مَقْلَتَانِ.	-هَلِ النَّافِذَتَانِ مَفْتُوحَتَانِ أَمْ مَقْلَتَانِ؟
-نَعَمْ هُمَا بَيضَوَانِ.	-هَلْ هُمَا بَيضَوَانِ؟
-هُنَا هُمَا جَالِسَانِ.	-أَيْنَ مَحْمُودٌ وَكَرِيمٌ؟
-نَعَمْ. هُمَا قَوِيَّانِ وَنَشِيْطَانِ.	-هَلْ هُمَا قَوِيَّانِ؟

18-сабақ (4 саат)

Көплик сан

Егер сөз үш яки одан көп предметлер яки шахслар ҳаққында баратырған болса көплик сан формасы қолланылады. Көплик санның дурыс хәм сынық формалары бар. *Музаккар* жыныс дурыс көплик сан формасы бирлик сан формасынан танўинди алып таслаў хәм *ون* -уна қосымтасын қосыў арқалы жасалады. Мысаллар:

مُعَلِّمٌ му‘аллимун муғаллим – مُعَلِّمُونَ му‘аллимўна муғаллимлер
مُهَنْدِسٌ муҳандисун инженер – مُهَنْدِسُونَ муҳандисўна инженерлер

Муаннас жыныс дурыс көплек сан формасы бирлик сан формасынан ^ه *атун* қосымтасын алып таслау және *ат* *атун* қосымтасын қосыу арқалы жасалады. Мысаллар:

مُعَلِّمَةٌ му‘аллиматун – *مُعَلِّمَاتٌ* му‘аллимātун муғаллимлер (муаннас)
طَالِبَةٌ т.āлибатун студентка – *طَالِبَاتٌ* т.āлибātун студенткалар

Көплек санның сынық формасы араб тилинде кең қолланылады. Ол сөздің бирлик сан формасына қандай да бір қосымтаның қосылуы менен емес ал сөздің ишки қурылысының «сыныуы» арқалы, тийкарынан дауыссыз сөздердің өзгеріуі арқалы жасалады. Мысаллар:

كِتَابٌ китāбун китап – *كُتُبٌ* кутубун китаптар
خَبْرٌ хабарун хабар – *أَخْبَارٌ* ахбāрун хабарлар
طَالِبٌ т.āлибун студент – *طُلَّابٌ* т.уллāбун студентлер

17-шынығыу. Төмендеги атауыш сөздерден көплек санның дурыс формасын жасаң.

مُدْرَسٌ ، مَدْرَسَةٌ ، فَنَّانٌ ، فَنَّانَةٌ ، كَلِمَةٌ ، دَرَجَةٌ ، اِمْتِحَانٌ

18-шынығыу. Төмендеги гәптерди қарақалпақ тилине аударың.

المُعَلِّمُونَ حَاضِرُونَ. الْمُوظَّفُونَ أَيْضًا حَاضِرُونَ. الْمُهْتَدِسُونَ غَائِبُونَ.
 الْمُوْرَخُونَ مَشْهُورُونَ. الْمَلَّاحُونَ مَا هِرُونَ. الْمُعَلِّمَاتُ غَائِبَاتُ. الْفَلَّاحَاتُ حَاضِرَاتُ. هَلِ الْعَامِلَاتُ مُجْتَهِدَاتُ؟

19-шынығыу. Төмендеги гәптерди қарақалпақ тилине аударың.

Дийханлар бәнт. Дийхан қызлар хәрекетшең. Студентлер бар (қатнасып отыр). Студенткалар жоқ. Оқытушылар бәнт. Алымлар белгили. Художниклер бар. Артистлер жоқ.

19-сабақ (4 саат)

Бетлик алмасықлары

Араб тилиндеги бетлик алмасықлары өзинен алдыңғы сөзге қосылуы, қосылмауына байланыссыз бөлек жазылған және алдыңғы сөзге қосылған формасы болып екиге бөлинеди.

бет	жыныс	бирлик		екилик		көплек	
		هُوَ	хуўа ол	هُمَا	хумā олар	هُمْ	хум олар
3	мз						

Бизлер ағаш усталарымыз. Сизлер тигиушилерсиз. Олар тигиуши қызлар. Олар аудармашылар, ал бизлер оқытыушылармыз. Бизлер тарийхшылармыз. Сизлер жумысшыларсыз. Бул художниклер белгили. Сизлер муғаллимлерсиз бе ямаса инженерлерсиз бе. Олар оқыушылар. Олар хэм (муаннас) оқыушылар. Бул қызлар хәрекетшең. Бул еки жигит зийрек. Булар қызлар. Булар жигитлер. Еки оқытыушы (муаннас) бәнт. Қапылар (еки) жабық. Бул столлар (еки стол) кара.

23-шынығыу. Төмендеги диалогти оқың хэм ядлап алың

مُحَاوَرَةٌ	
نَحْنُ طَالِبَانِ.	مَنْ أَنْتُمَا؟
نَعَمْ. هُوَ حَاضِرٌ، جَالِسٌ هُنَاكَ.	-أَيْنَ مَحْمُودٌ؟ هَلْ هُوَ حَاضِرٌ؟
-هُمَا مُمَثِّلَانِ.	-أَيْنَ زَيْنَبُ وَ فَاطِمَةُ؟ هَلْ هُمَا
-هُمُ مُوظَّفُونَ.	غَائِبَتَانِ الْيَوْمَ
نَعَمْ. الْمُهَنْدِسُونَ حَاضِرُونَ.	مَنْ هُمْ؟
	-هَلِ الْمُهَنْدِسُونَ حَاضِرُونَ؟

20-сабақ (4 саат)

Анықлауыш

Анықлауыш анықланып атырған сөздің белгисин билдиреди. Араб тилинде анықлауыш хызметин келбетликлер, келбетлик фейиллер, қатнас алмасықлары, тәртип санлықлары хэм силтеу алмасықлары атқарады. Булардың силтеу алмасықларынан басқа барлығы анықланып атырған сөзден соң қойылады хэм оның менен жыныста (мүзаккар, муаннас), санда (бирлик, екилик, көплик), сепликте (атау, ийелик, табыс) хэм халда (анық, белгисиз) келисип келеди. Мысаллар:

بَيْتٌ جَدِيدٌ байтун жадидун жаңа үй,
 غُرْفَةٌ جَدِيدَةٌ гурфатун жадидатун жаңа хана,
 الْبَيْتُ الْجَدِيدُ , ал-айту л-жадиду жаңа үй (анық),
 الْغُرْفَةُ الْجَدِيدَةُ , ал-гурфату л-жадидату жаңа хана (анық)

Халда келисиу анықлауыш сөз дизбегиниң шәртли белгиси болып есапланады. Соның ушын, егер соңғы еки мысалдағы анықлауыштағы ал артиклин алып тасласақ онда анықлауыш сөз дизбеги емес, ал предикатив сөз дизбеги яғнай гәп пайда болады.

الْبَيْتُ الْجَدِيدُ , ал-байту жадидун Үй жаңа.

الْعُرْفَةُ جَدِيدَةٌ, ал-гурфату жадидатун Хана жаңа.

Силтеу алмасықлары, анықлауыш хызметин атқарып келгенде анықланып атырған сөздің алдына қойылады хәм анықланып атырған сөз бенен санда хәм анық халда келиседи. Мысаллар:

هَذَا الطَّالِبُ бул студент,
هَذِهِ الطَّالِبَةُ бул студентка,
هَذَانِ الطَّالِبَانِ бул еки студент,
هَاتَانِ الطَّالِبَتَانِ бул еки студентка,
هَؤُلَاءِ الْمُعَلِّمُونَ бул муғаллимлер (мүзаккар),
هَؤُلَاءِ الْمُعَلِّمَاتُ бул муғаллимлер (муаннас)

Егер бул анықлауыш сөз дизбеклериндеги ал артиклин алып тасласақ, онда анықлауыш сөз дизбегиндеги компонентлер келисиуи бузылады хәм және тағы тамамланған фразалар яғный гәплер пайда болады.

هَذَا طَالِبٌ. Бул студент. هَذِهِ طَالِبَةٌ. Бул студентка.

24-шынығыу. Төмендеги анықлауыш сөз дизбеклерин көширип жазың оқың хәм аўдарың.

دَرْسٌ سَهْلٌ, عُرْفَةٌ كَبِيرَةٌ, طَاوِلَةٌ طَوِيلَةٌ, بَيْتٌ قَدِيمٌ عَالِمٌ مَشْهُورٌ, هَذَا الدَّقْتَرُ, هَذِهِ الْمَدِينَةُ, شَارِعٌ وَاسِعٌ

25-шынығыу. Төмендеги гәплерди көширип жазың оқың хәм аўдарың.

هَلْ هِيَ كَاتِبَةٌ بَارِزَةٌ؟ نَعَمْ، هِيَ كَاتِبَةٌ بَارِزَةٌ. هَلْ هَذِهِ دَوْلَةٌ كَبِيرَةٌ؟ نَعَمْ، هَذِهِ دَوْلَةٌ كَبِيرَةٌ. هَذَا الرَّفِيقُ طَالِبٌ عَرَبِيٌّ. هَذَا كُرْسِيٌّ جَدِيدٌ. هَذِهِ مِنْضَدَةٌ عَتِيقَةٌ. هَذَا مِصْبَاحٌ كَهْرَبَائِيَّةٌ. مَحْمُودٌ طَالِبٌ مُجْتَهِدٌ. هَذَا بَيْتٌ جَدِيدٌ. هَذَا الْقَلَمُ طَوِيلٌ. ذَلِكَ الدَّقْتَرُ قَدِيمٌ. الْمُهَنْدِسُونَ الْمَشْهُورُونَ مَشْعُولُونَ. الشَّقَّةُ الْكَبِيرَةُ وَاسِعَةٌ. الْعُرْفَةُ الصَّغِيرَةُ نَظِيفٌ. هَذِهِ الْعِبَارَةُ صَعْبَةٌ. الْبَيْتُ الْقَدِيمُ ضَيِّقٌ. الْمِصْبَاحُ الْكَهْرَبَائِيَّةُ مُنِيرَةٌ. هَذِهِ جَرِيدَةٌ جَدِيدَةٌ. تِلْكَ مَجَلَّةٌ قَدِيمَةٌ. الشَّابُّ ذَكِيٌّ وَالشَّابَّةُ ذَكِيَّةٌ أَيْضًا. الْمَمْلَكَةُ عَظِيمَةٌ

26-шынығыу. Араб тилине аўдарың.

Ол атақлы жазыушы ма? Аўа, ол атақлы жазыушы. Бул китап ески. Үлкен үй кең. Кишкене хана жаңа. Ески китап арабша. Бул кишкене күрси.

Бул аңсат текст. Бул газета ески. Стол кишкене. Бул студент зийрек. Бул адам белгили алым. Бул тахта үлкөн.

21-сабақ

Кеңейтилген жай гәплер

Жай атауыш баянлауышлы гәплерде бир ямаса еки бас ағза да өзиниңанықлауышына ийе болууы мүмкин. Бундай жағдайларда жай атауыш баянлауышлы гәп кеңейип мына төмендеги моделлер бойынша қурылуы мүмкин.

الطَّالِبُ نَشِيطٌ. Студент шаққан.

هَذَا الطَّالِبُ نَشِيطٌ. Бул студент шаққан.

هَذَا الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ نَشِيطٌ. Бул хәректшең студент шаққан.

هَذَا الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ شَابٌ نَشِيطٌ. Бул хәрекетшең студент шаққан жигит.

Қатнас келбетликлери

Араб тилинде қатнас келбетликлери көплек қолланылады. Қатнас келбетликлери атлықлардан ^ي –иййун (муаннас ^{يَّة} иййатун) қосымтасын қосыу арқалы жасалады. Бундай келбетликлер тийисликти, келип шығыуын, заттың исленген материалын хәм басқада қатнас белгилерин көрсетеди. Мысалы:

مِصْرِي	мысырлық	شَرْقِي	шығыс...	عَرَبِي	араб...
مِصْرِيَّة	мысрлық (му'аннас)	شَرْقِيَّة	шығыс... (му'аннас)	عَرَبِيَّة	араб...

А ямаса ^ي хәриплери менен питкен сөзлерге -иййун қосымтасы қосылғанда, сөз ақырындығы созылыңқы дауыссылыр қысқа дауыссыларға айланып кетеди хәм олардың ортасына ^و дауыссызы қойылады. Мысалы:

أَسِيَاوِي → أُسِيَا , دُنْيَاوِي → دُنْيَا

27-шынығыу. Төмендеги анықлауыш сөз дизбеклерин қарақалпақ тилине аударың.

بَابٌ كَبِيرٌ، بَلْبَلٌ نَادِرٌ، بَلَدٌ كَبِيرٌ، نَبَاتٌ نَادِرٌ، كِتَابٌ نَادِرٌ، دِيْوَانٌ وَثِيْرٌ، وَكْدٌ كَبِيرٌ، تَوْرٌ وَدِيْكٌ، لَبَنٌ بَارِدٌ وَ لَذِيْدٌ، وَزِيْرٌ بَارِدٌ، نَبِيْدٌ لَذِيْدٌ وَ بَارِدٌ، بَيْتٌ كَبِيرٌ، كُوْبٌ كَبِيرٌ

28-шынығыу. Оқың, көширип жазың хәм қарақалпақ тилине аударың

هَلْ هُوَ كَبِيرٌ؟ نَعَمْ، هُوَ كَبِيرٌ. هَلْ هِيَ كَاتِبَةٌ؟ نَعَمْ، هِيَ كَاتِبَةٌ. هَلْ هُوَ كَاتِبٌ؟ لَا، هُوَ وَزِيرٌ. هَلْ هُنَا زُبْدَةٌ؟ لَا، هُنَا لَبَنٌ. هَلْ هُنَاكَ كَلْبٌ؟ لَا، هُنَاكَ دَيْكٌ. هَلْ هُوَ كَبِيرٌ؟ نَعَمْ، هُوَ كَبِيرٌ. هَلْ هُوَ كَاتِبٌ؟ نَعَمْ، هُوَ كَاتِبٌ. هَلْ هِيَ كَاتِبَةٌ؟ نَعَمْ، هِيَ كَاتِبَةٌ. هَلْ هُوَ كَبِيرٌ؟ نَعَمْ، هُوَ كَبِيرٌ. هَلْ هُوَ هُنَا؟ نَعَمْ، هُوَ هُنَا. هَلْ هَذَا كُوبٌ؟ نَعَمْ، هَذَا كُوبٌ. هَلْ هُنَاكَ لَبَنٌ؟ نَعَمْ، هُنَاكَ لَبَنٌ. مَنْ هُوَ؟ هُوَ رُوسِيٌّ. الطَّالِبُ الْإِنْجِلِيزِيُّ ذِكِيٌّ. هُوَ مُهَنْدِسٌ مِصْرِيٌّ. أَنَا طَالِبٌ أَرْبِكِيٌّ.

29-шынығыў. Сораўларға жуўап бериң

أَهَذَا الرَّفِيقُ طَالِبٌ عَرَبِيٌّ؟ هَلِ الطَّالِبُ الْإِنْجِلِيزِيُّ ذِكِيٌّ؟ هَلْ أَنْتَ طَالِبٌ أَرْبِكِيٌّ؟ هَلْ هُوَ مُهَنْدِسٌ مِصْرِيٌّ؟

30-шынығыў. Қарақалпақ тилине аўдарың.

Бул китап жаңа. Бул қәлем узын. Бул аңсат сабақ. Бул қыйын мәселе. Ол сириялық инженер. Мен қарақалпақ студентимен. Фарс тили аңсат бирақ рус тили қыйын. Бул үлкен үй ме? Аўа, бул үлкен үй. Бул кишкене хана. Бул зийрек қыз араб студенти. Бул белгили алымлар мысырлық. Бул еки рус оқытыўшысы белгили.

22-сабақ (4 саат)

Атаўыш сөзлердиң сеплениўи

Араб тилинде үш сеплик бар: атаў, ийелик хәм табыс. Атаўыш сөзлердиң тийкарғы бөлеги усы үш сепликте сепленеди. Бирақ базы бир атаўыш сөзлер тек ғана еки сепликте сепленеди, себеби олардың ийелик хәм табыс сеплик формалары бирдей.

Үш сепликли сеплениў үлгиси:

Хал	сеплик	мүзаккар жыныс	муаннас жыныс	қосымта
Белгисиз	Атаў	تَلْمِيذٌ	تَلْمِيذَةٌ	-ун
	Ийелик	تَلْمِيذٍ	تَلْمِيذَةٍ	-ин
	Табыс	تَلْمِيذًا	تَلْمِيذَةً	-ан
Анық	Атаў	التَّلْمِيذُ	التَّلْمِيذَةُ	-у
	Ийелик	التَّلْمِيذِ	التَّلْمِيذَةِ	-и
	Табыс	التَّلْمِيذَ	التَّلْمِيذَةَ	-а

Атаўыш сөзлердиң екилик санда хәм көплик санның дурыс формасында сеплениўи

Екилик сан формасындағы атауыш сөзлер тек ғана еки сеплик формасына ийе – атау хәм ийелик-табыс сеплиги формаларына ийе:

	Белгисиз ҳал		Анық ҳал		
Сеплик	Музаккар	Муаннас	Музаккар	муаннас	қосымта
Атау	تَلْمِيذَان	تَلْمِيذَتَان	التَّلْمِيذَان	التَّلْمِيذَتَان	-ани
ийелик-табыс	تَلْمِيذَيْن	تَلْمِيذَتَيْن	التَّلْمِيذَيْن	التَّلْمِيذَتَيْن	айни

Дурыс көплик сан музаккар хәм муаннас жыныс формалары да тап усындай болып сепленеди, яғный олардың ийелик хәм табыс сеплик формалары бирдей:

Жыныс	сеплик	белгисиз ҳал	Анық ҳал	қосымта
Музаккар	атау	مُدْرَسُونَ	المُدْرَسُونَ	-уна
	ийелик-табыс	مُدْرَسِينَ	المُدْرَسِينَ	-ина
муаннас	атау	مُدْرَسَاتُ	المُدْرَسَاتُ	-атун, -ату
	ийелик-табыс	مُدْرَسَاتٍ	المُدْرَسَاتِ	-атин, -ати

Атау сеплиги формасына баслауышлар, атауыш баянлауышлар хәм олар менен келисип келген анықлауышлар қойылады.

Атауыш сөзлер еки жағдайда ийелик сеплигине қойылады 1) басқа бир басқаруышы атауыш сөзден кейин. 2) предлоглардан кейин.

31-шынығыу. Төмендеги сөзлерди бирлик хәм екилик санда сеплен

مُعَلِّمٌ بَيْتٌ صَدِيقٌ مَكْتَبٌ تَلْمِيذَةٌ

32-шынығыу. Төмендеги сөзлерди екилик санда хәм көплик санның дурыс формасында сеплен.

مُدْرَسٌ فَلَاحٌ طَالِبٌ مُهَنْدِسٌ مُصَوِّرٌ مَلَّاحٌ

33-шынығыу. Қарақалпақ тилине аударың.

مَا هَذَا؟ هَذَا مَكْتَبٌ. هَلْ هُوَ كَبِيرٌ؟ نَعَمْ، هُوَ كَبِيرٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ مَكْتَبَةٌ. هَلْ هِيَ هُنَا؟ لَا، هِيَ هُنَاكَ. مَنْ هُوَ؟ هُوَ تَلْمِيذٌ. هَلْ لَهُ كِتَابٌ؟ نَعَمْ، لَهُ كِتَابٌ. مَنْ هِيَ؟ هِيَ تَلْمِيذَةٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ مَدِينَةٌ كَبِيرَةٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا مَيْدَانٌ كَبِيرٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا بَيْتٌ. هَلْ هَذَا مَنْزِلٌ؟ لَا، هَذِهِ مَكْتَبَةٌ كَبِيرَةٌ. هَلْ هَذِهِ كَلِمَةٌ؟ نَعَمْ، هَذِهِ كَلِمَةٌ. مَنْ هُوَ؟ هُوَ كَاتِبٌ بَارِزٌ. مَنْ هِيَ؟ هِيَ كَاتِبَةٌ عَرَبِيَّةٌ.

مَا هَذَا؟ هَذَا كِتَابٌ نَادِرٌ مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ كُتُبٌ نَادِرَةٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا بَيْتٌ جَدِيدٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ بُيُوتٌ جَدِيدَةٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا دِيكٌ جَمِيلٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ دِيكَةٌ جَمِيلَةٌ.

مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ وَرْدَةٌ جَمِيلَةٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ وَرَدَاتٌ جَمِيلَةٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ مَدِينَةٌ كَبِيرَةٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ مَدْنٌ كَبِيرَةٌ. هَذِهِ مَكْتَبَةٌ جَدِيدَةٌ. هِيَ كَبِيرَةٌ. هَلْ هُنَاكَ كُتُبٌ نَادِرَةٌ؟ اجْلُ، هُنَاكَ كُتُبٌ نَادِرَةٌ. هَذِهِ مَدِينَةٌ كَبِيرَةٌ. هُنَاكَ بَيْوتٌ جَدِيدَةٌ. هَلْ هِيَ جَمِيلَةٌ؟ اجْلُ، هِيَ جَمِيلَةٌ. هُنَاكَ جَمَلٌ كَبِيرَةٌ وَ كَلِمَاتٌ نَادِرَةٌ. هَذَا رَجُلٌ. هُوَ كَاتِبٌ بَارِزٌ. هِيَ جَمِيلَةٌ. هَلْ هَذِهِ دَجَاجَاتٌ؟ لَا، هَذِهِ دَيْكَةٌ. هَذِهِ تَلْمِيذَةٌ مُجْتَهِدَةٌ. هِيَ جَدِيدَةٌ. هَلْ هِيَ هُنَا؟ لَا، هِيَ هُنَاكَ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ مَكْتَبَاتٌ. هَلْ هِيَ كَبِيرَةٌ؟ اجْلُ، هِيَ كَبِيرَةٌ. الْمُعَلِّمُ فِي الشَّارِعِ. الْمُعَلِّمَةُ فِي الْبَيْتِ. لِلْمُعَلِّمِ صَدِيقٌ قَدِيمٌ. لِلْعَامِلِ بَيْتٌ كَبِيرٌ.

34-шынығыў. Араб тилине аўдарың.

Ол усы жерде ме? Жоқ ол китапханада. Ол атақлы жазыўшы. Бул үлкен қала. Ол заводта. Ол фабрикада. Газеталар столдың үстінде. Китап шкафта. Дәптерлер портфельде. Муғаллим қай жерде? Ол аудиторияда. Студентлер қай жерде? Олар да сол жерде.

23-сабақ (4 саат)

Предлоглар

Араб тилинде предлоглар жүдә раўажланған ҳәм ҳәр қыйлы грамматикалық ўазыйпаларды атқарады. Предлоглар атаўыш сөзлердиң алдында келип изиндеги сөзди (атаўыш) ийелик сеплиги формасында турыўын талап етеди. Ең көп қолланылатуғын предлоглар төмендегилер:

في предлоги предметтиң жайласыўын, ямаса хәрекеттиң (халаттың) орнын ямаса ўақтың көрсетеди. **في** предлогиниң мәниси қарақалпақ тилиндеги орын сеплигиниң мәнисисне толық мас келеди. Мс: **في العُرْفَةِ** ханада, **في قَدِيمِ الزَّمَانِ** бурынғы заманда.

من предлоги төменднги мәнислерди береди а) қарақалпақ тилиндеги шығыс сеплиги атқарған хызметти атқарады. (-дан, -ден) Мс: **من طَشَقَنْدَ**

Ташкенттен, **من المَدْرَسَةِ** мектептен; б) көптен бири ямаса көпшиликтен айырып көрсетиў ушын қолланылады: **يَوْمٌ مِنَ الْأَيَّامِ** күнлердиң биринде; в) предмет исленген материалды билдиреди: **ساعة من الذهب** алтын саат.

ل предлоги тийисликти, ийеликти, мақсет, себеп ҳ.т.б. билдирип көпшилик ҳалларда қарақалпақ тилиндеги ийелик ҳәм барыс мепликлериниң мәнислерин аңлатыў ушын қолланылады. Мысалы: **لِلطَّالِبِ كِتَابٌ**.

студенттин китабы, وَرَقٌ لِلدَّقْتَرِ дәптердин бети, قَالَ لِلْمُعَلِّمِ муғаллимге айтты.

فَوْقَ үстінде قَوْقَ الْأَرْضِ жердин үстінде
أَمَامَ алдында أَمَامَ الْبَيْتِ

عَلَى предлоги де қарақалпақ тилиндеги орын сеплигиниң мәнисин билдирип бир нәрсениң үстінде екенлигин билдирип келеди: عَلَى الطَّائِلَةِ столдың үстінде.

إِلَى предлоги қарақалпақ тилиндеги шығыс сеплигин мәнисин билдиреди: إِلَى الْكَلْبَةِ факультетке.

بَعْدَ предлоги соң деген мәисти билдиреди: بَعْدَ الدَّرْسِ сабақтан соң.

تَحْتَ предлоги астында деген мәнини аңлатады: تَحْتَ الطَّائِلَةِ столдың астында.

مَعَ предлогин қарақалпақ тилине менен, бирге деп аўдарыўға болады: مَعَ الطَّلَابِ студентлер менен.

بِـ предлоги де مَعَ предлогине уқсап менен деген мәнисти билдиреди.

قَبْلَ шекем, алдын деген мәнисти билдиреди: قَبْلَ الْعِيدِ байрамнан алдын.

عِنْدَ предлоги биреўдин ямаса бир нәрсениң қасында, жанында екенлигин билдиреди: عِنْدَ الْبَيْتِ үйдин жанында

قُرْبَ қасында قُرْبَ الْعِمَارَةِ имараттың қасында

35-шынығыў. Оқың көширип жазың ҳәм қарақалпақ тилине аўдарың:

فِي مَكْتَبَةٍ, فِي الْمَكْتَبَةِ, قُرْبَ الْمَكْتَبَةِ, فِي سَيَّارَةٍ, مِنْ السَّيَّارَةِ فِي بَيْتٍ قَدِيمٍ فِي الْمَقَالَةِ الْكَبِيرَةِ فِي دَقْتَرٍ جَدِيدٍ فِي هَذَا الْبَيْتِ, مِنَ النَّافِذَةِ الْكَبِيرَةِ, قَبْلَ الدَّرْسِ, إِلَى الْمَدْرَسَةِ, بِالْقَلَمِ, أَمَامَ الْبَيْتِ الْكَبِيرِ, عِنْدَ أَسْتَاذٍ, تَحْتَ السَّمَاءِ, بَعْدَ الدَّرْسِ.

36-шынығыў. «Аудитория» текстин оқың көширип жазың ҳәм қарақалпақ тилине аўдарың:

حُجْرَةُ الدَّرَاسَةِ

حُجْرَةُ الدَّرَاسَةِ وَاسِعَةٌ. بِهَا بَابٌ وَ نَافِذَةٌ. وَ فِيهَا مَقَاعٌ لِجُلُوسِ الطَّلَابِ وَ مَكْتَبٌ لِلْمُعَلِّمِ. وَ أَمَامَ الطَّلَابِ سَبُّورَةٌ لَوْنُهَا أَسْوَدٌ وَ بِجَانِبِهَا صَنْدُوقُ الطَّبَاشِيرِ. وَ فِي الْحُجْرَةِ خِزَانَةٌ لِلْكَتُبِ وَ الصُّحُفِ وَ الْمَجَلَّاتِ الْعَرَبِيَّةِ. وَ عَلَى الْحَائِطِ صُورٌ لِلْعُلَمَاءِ وَ الْأَدْبَاءِ مِنَ الْبِلَادِ الْمُخْتَلِفَةِ. وَ تُوجَدُ أَيْضًا خَرِيْطَةُ الْبُلْدَانِ الْعَرَبِيَّةِ.

Сынық көплік сан

Араб тилинде сынық көплік сан кең қолланылады. Сынық көплік сан формасы оған қандайда бір қосымталар қосылыу арқалы емес ал сөз қурылысының бузылыуы тийкарынан сөз қурамындағы дауыссыз сөздердің өзгеріуі арқалы жасалады.

Мысаллар:

دَقَاتِرٌ	дәптер	دَقَاتِرٌ	дәптерлер
وَرَقٌ	парақ	أَوْرَاقٌ	парақлар

Сынық көплік сан формасы жасалғанда қандай да бір қағыйдаларға бойсынылмайды. Сынық көплік сан формаларын тек ядлап алыу арқалы ғана өзлестіріу мүмкін. Сөзліктерде хәр бір сөздің изине қауыста оның сынық көплік сан формасы жазылады. Төменде сынық көплік санның ең көп қолланылатуғын формаларын келтиеміз.

№	бирлік сан формасы	сынық көплік сан формасы	мәнісі
1	قَلَمٌ	أَقْلَامٌ	кәлемлер
2	طَيْرٌ	طُيُورٌ	қуслар
3	رَجُلٌ	رِجَالٌ	адамлар
4	رَسُولٌ	رُسُلٌ	елшилер
5	طَالِبٌ	طُلَّابٌ	студентлер
6	مَتَاعٌ	أَمْتِعَةٌ	нәрселер
7	عُرْفَةٌ	عُرَفٌ	ханалар
8	جَرِيدَةٌ	جَرَائِدٌ	газеталар
9	قَاعِدَةٌ	قَوَاعِدٌ	қағыйдалар
10	لِسَانٌ	أَلْسُنٌ	тиллер
11	خَلِيفَةٌ	خُلَفَاءٌ	халифалар
12	قَرِيبٌ	أَقْرَبَاءٌ	жақынлар
13	بَلَدٌ	بُلْدَانٌ	еллер
14	تَرْجِمَةٌ	تُرَاجِمٌ	аудармалар
15	مَنْظَرٌ	مَنْظِرٌ	көринислер
16	سُلْطَانٌ	سُلَاطِينٌ	патшалар
17	مِفْتَاحٌ	مِفَاتِيحٌ	гилтлер
18	مَرِيضٌ	مَرْضَى	кеселлер
19	هَدِيَّةٌ	هَدَايَا	сауғалар
20	مِلَّةٌ	مِلَلٌ	миллетлер

Сынық көплік сан формасының келісіу қағыйдалары. Егер анықланып атаырған сөз сынық көплік сан формасындағы шахсты аңлатыушы атауыш сөзлер арқалы аңлатылған болса анықлауыш оның менен (жыныста, снда, сеплікте хәм халда) толық келіседі. Мысаллар:

الرِّجَالُ الْعُقَلَاءُ	ақыллы еркеклер
النِّسَاءُ الْعَاقِلَاتُ	ақыллы хаяллар
رِجَالٌ كَثِيرُونَ	көп еркеклер

Егер анықланып атырған сөз сынық көплік формасындағы предметти билдириўши сөз болса, онда анықлаўыш бирлик сан муаннас формасына қойылады. Мысаллар:

أَبْيُوتُ الْجَدِيدَةُ	жаңа үйлер (анық)
الْمَقَالَاتُ الْمُفِيدَةُ	пайдалы мақалалар (анық)
بُيُوتُ جَدِيدَةٌ	жаңа үйлер (белгисиз)
مَقَالَاتُ مُفِيدَةٌ	пайдалы мақалалар (белгисиз)

37-шынығыў. Сөзликтен пайдаланып төмендеги сөзлердиң сынық көплік сан формаларын жасаң хәм гәп дүзиң.

نَهْرٌ, قَلْبٌ, مَدِينَةٌ, رِسَالَةٌ, عَائِلَةٌ, مَجْلِسٌ, حِزْبٌ

38-шынығыў. Төмендеги гәплерди оқың хәм қарақалпақ тилине аўдарың оқың хәм аўдарың.

هَذِهِ التَّوَافِدُ مَفْتُوحَةٌ. ذَلِكَ الْأَبْوَابُ مَقْفَلَةٌ. الْكُتُبُ الدِّرَاسِيَّةُ كَثِيرَةٌ. هَذِهِ الْمَنَاطِرُ جَمِيلَةٌ. أَلْمَلُّ كَثِيرَةٌ فِي الْعَالَمِ. هُوَ لَاءِ الشُّبَّانِ أَدْكِيَاءٌ. هُوَ لَاءِ الشَّابَّاتِ دَكِّيَّاتٌ أَيْضًا. الْأَطْلَابُ جَالِسُونَ وَ أَمَّا الطَّالِبَاتُ قَائِمَاتٌ. فِي هَذِهِ الْعُرْفِ كَثِيرٌ مِنَ الْأَمْتَعَةِ. الْأَلْسُنُ وَ الْبُلْدَانُ مُخْتَلِفَةٌ. أَقْوَالُ الشُّيُوخِ نَصِيحَةٌ. هَذِهِ الْبُيُوتُ الْجَدِيدَةُ مُنِيرَةٌ. أَوْلَانِكَ الْعَالِمُونَ مَشْغُولُونَ بِالْقِرَاءَةِ. الْكُتُبُ الْعَرَبِيَّةُ عَلَى الْمُنْضَدَةِ.

39-шынығыў. «Димашқ» текстин оқың хәм аўдарың.

دِمَشْقُ مَدِينَةٌ كَبِيرَةٌ وَ جَمِيلَةٌ. فِيهَا مَسَاجِدٌ عَظِيمَةٌ وَ مَدَارِسٌ كَثِيرَةٌ وَ شَوَارِعٌ نَظِيفَةٌ. وَ مِيَادِينٌ وَ أَسْعَةٌ. وَ فِيهَا حَدَائِقُ وَ بَسَاتِينٌ.

25-сабақ

Изафет бирикпеси

Араб тилинде басқарыў усылы менен бир-бирине байланысқан анықлаўыш сөз дизбеклери кең қолланылады. Бундай сөз дизбеклеринде биринши, тийкарғы атаўыш сөз екинши атаўыш сөздиң ийелик сеплигинде турыўын талап етеди. Екинши атаўыш сөз бириншисин анықлап келеди. Биринши атаўыш сөз ал артиклинде, танўийнге ийе болмайды, ал екилик хәм дурыс көплік сан формаларында соңғы нунды

жоғалтады. Усы тәртіпте дизбеклесип келген сөз дизбегине изафет бирикпеси деп атайды. Мысалы:

مُعَلِّمُ الْمَدْرَسَةِ	мектеп муғаллими
مُعَلِّمًا الْمَدْرَسَةِ	мектептің еки муғаллими
مُعَلِّمُو الْمَدْرَسَةِ	мектептің муғаллиамлери

Бундай дизбектің екінші сөзи ал артиклинге ийе болса ямаса меншикли атлық болса онда бірінші сөз анық халда турған болады. Онда гәптің басында турған бірінші сөз баслауыш хызметин атқарып келиуі мүмкин. Мс:

بَيْتُ الْعَامِلِ	Жұмысшының үйи (анық үй) жаңа
غُرْفَةُ سَلِيمٍ	Салимнің ханасы (анық хана) кең

Егер изафет бирикпесинің екінші сөзи ал артиклинге ийе болмаса онда бірінші сөз де толық анық халда тура алмайды. Мс:

هَذَا بَيْتُ عَامِلٍ	Бул жұмысшының үйи. (қандайда бир)
----------------------	------------------------------------

Изафа бирикпесинің бірінші ағзасы гәптеги орнына қарап қалған сепликте турыуы мүмкин. Мысалы:

Атау	студенттің дәптери	دَقْتَرُ الطَّالِبِ
ийелик	студенттің дәптеринен	مِنْ دَقْتَرِ الطَّالِبِ
табыс	студенттің дәптерин көрдим	رَأَيْتُ دَقْتَرَ الطَّالِبِ

40-шынығыу. Төмендеги изафет сөз дизбеклерин хәм фразаларды карақалпақ тилине аударың

مُحَاضِرَةُ الْأُسْتَاذِ فِي مُحَاضِرَةِ الْأُسْتَاذِ. سَمِعْتُ مُحَاضِرَةَ الْأُسْتَاذِ.
 كَلِمَاتُ الدَّرْسِ. مِنْ كَلِمَاتِ الدَّرْسِ. فَهَمْنَا كَلِمَاتِ الدَّرْسِ.
 بَابُ الشَّقَّةِ. وَرَاءَ بَابِ الشَّقَّةِ. دَخَلْتُ بَابَ الشَّقَّةِ.
 خِزَانَةُ الْكُتُبِ. عَلَى خِزَانَةِ الْكُتُبِ. رَأَى خِزَانَةَ الْكُتُبِ.
 جَرِيدَةُ الْيَوْمِ. عَنْ جَرِيدَةِ الْيَوْمِ. قَرَأْتُ جَرِيدَةَ الْيَوْمِ.
 فَنجَانُ قَهْوَةٍ. مِنْ فَنجَانِ قَهْوَةٍ. شَرِبْتُ فَنجَانَ قَهْوَةٍ.
 خَرِيْطَةُ الْعَالَمِ. عَلَى خَرِيْطَةِ الْعَالَمِ. أَخَذْتُ خَرِيْطَةَ الْعَالَمِ.

41-шынығыу. Төмендеги гәплерди оқың хәм аударың.

هَذَا دَقْتَرُ كَرِيْمٍ. هَذَا قَلَمُ التَّلْمِيْذِ. حَبِيْبَةٌ تَلْمِيْذَةُ الْمَدْرَسَةِ الْاِبْتِدَائِيَّةِ. مَحْمُوْدٌ
 طَالِبٌ كَلْبِيَّةِ التَّارِيْخِ. هُمَا طَالِبَا كَلْبِيَّةِ الْحُقُوْقِ. اَبْوَابُ الْعِلْمِ فِي اَزْبَكِسْتَانَ

مَقْتُوْحَةٌ أَمَامَ جَمِيعِ الشُّبَّانِ وَ الشَّابَّاتِ. رَشِيْدٌ صَدِيْقٌ مَحْمُوْدٌ. عَائِشَةُ صَدِيْقَةٌ كَرِيْمَةٌ. مَكْتَبَةُ الْجَامِعَةِ كَبِيْرَةٌ. الْحَدَائِقُ هَذِهِ الْمَدِيْنَةُ جَمِيْلَةٌ. أَنْتَ مُدْرَسُ اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ. هَذِهِ خَزَانَةُ الْكُتُبِ. بَابُ الشَّقَّةِ مَقْتُوْحٌ. كَلِمَاتُ الدَّرْسِ سَهْلٌ. مُحَاضِرَةٌ الْأَسْتَاذِ مُمْتَعٌ. هَذِهِ خَرِيْطَةُ الْعَالَمِ .

26-сабақ

أي алмасығы

أي қайсы? (أيَّةُ) му'аннас) алмасығы өзиниң изиндеги сөз бенен изафет бирикпеси түрінде байланысқан болады. Әдетте бул алмасық өзиниң изиндеги исм менен жыныста келисип келеди.

أيُّ دَقْتَرٍ؟ қайсы дәптер? أيَّةُ كَلِيَّةٍ؟ қайсы факультет?

лайса لَيْسَ емес феиблиниң түрлениуи

бет	Жыныс	бирлик сан	екилик сан	көплик сан
3	мүзаккар	لَيْسَ	لَيْسَا	لَيْسُوا
	муаннас	لَيْسَتْ	لَيْسَتَا	لَيْسْنَ
2	мүзаккар	لَيْسَتْ	لَيْسْتُمَا	لَيْسْتُمْ
	муаннас	لَيْسَتِ		لَيْسُنَّ
1	мүзаккар хәм муаннас	لَيْسْتُ	-	لَيْسْنَا

Қосылып жазылыушы алмасықлар

"Бөлек" жазылыушы алмасықлардан басқа араб тилинде қосылып жазылыушы алмасықлар да бар. Олар ҳәр қыйлы сөз шақапларына қосылып жазылады. Бул алмасықлар карақалпақ тилиндеги ийелик сеплигинде турған бетлик алмасықлары мәнислерин береди.

Бет	Жыныс	Бирлик сан		екилик сан		көплик сан	
3	мүзаккар	هُ	оның	هُمَا	ол	هُمُ	олардың
	муаннас	هَآ	оның		екеуиниң	هُنَّ	олардың
2	мүзаккар	كَ	сениң	كُمَا	сиз	كُمُ	сизлердиң
	муаннас	كِ	сениң		екеуиңиз	كُنَّ	сизлериң
1	музаккар хәм муаннас	ي	мениң	-		نَا	бизлердиң

Кітаби кітабік кітабу кітабуһәм кітабуна: Мысаллар:

42-шынығыу. Қарақалпақ тилине аударың.

لَهُ كِتَابٌ نَادِرٌ. لَنَا بَيْتٌ كَبِيرٌ. لِي لَبَنٌ بَارِدٌ. لَكَ نَيْدٌ لَذِيذٌ. لَنَا بَيْتٌ نَادِرٌ. لِي
تَوْرٌ كَبِيرٌ. لَكَ لَبَنٌ لَذِيذٌ وَ بَارِدٌ. لَكَ كُوبٌ كَبِيرٌ. لَكَ دِيكٌ كَبِيرٌ. هَلْ لَهُ كِتَابٌ
بَارِزٌ؟ نَعَمْ، لَهُ كِتَابٌ بَارِزٌ. هَلْ لَهَا كِتَابٌ كَبِيرٌ؟ نَعَمْ، لَهَا كِتَابٌ كَبِيرٌ. هَلْ لَكَ
كَلْبٌ؟ نَعَمْ، لِي كَلْبٌ. هَلْ لَهَا وَرْدَةٌ؟ نَعَمْ، لَهَا وَرْدَةٌ نَادِرَةٌ. هَلْ لَكُمْ لَبَنٌ بَارِدٌ؟
نَعَمْ، لَنَا لَبَنٌ بَارِدٌ. هَلْ لَهُمْ مَنزَلٌ كَبِيرٌ؟ نَعَمْ، لَهُمْ مَنزَلٌ كَبِيرٌ. لِي جَرِيدَةٌ
جَدِيدَةٌ. لَهُ مَكْتَبٌ كَبِيرٌ. لَكَ بَدَلَةٌ جَدِيدَةٌ. لَهَا كُتُبٌ. هَلْ لَكُمْ جُبْنَةٌ؟ لَا، لَنَا زُبْدَةٌ وَ
لَبَنٌ. لَهُمْ كِلَابٌ كَبِيرَةٌ. كُنْتُ أَمْسٌ فِي شِقَّتِهِمْ وَ تَحَدَّثْتُ مَعَهُمْ. عَمِلَ أَبُوهُ فِي
هَذَا الْمُسْتَشْفَى خِلَالَ سَنَوَاتٍ كَثِيرَةٍ. مَنَحْتُهُ الْحُكُومَةَ وَسَامًا. هَلْ قَرَأْتَ أَخْتُكُمْ
مَجَلَاتٍ عَرَبِيَّةٍ؟ نَعَمْ، قَرَأْتُهَا وَ قَرَأْتُ مِنْ بَيْنِهَا مَجَلَّةَ " الطَّرِيقُ ".
كُنْتُ أَمْسٌ فِي شِقَّتِهِمْ وَ تَحَدَّثْتُ مَعَهُمْ. عَمِلَ أَبُوهُ فِي هَذَا الْمُسْتَشْفَى خِلَالَ
سَنَوَاتٍ كَثِيرَةٍ. مَنَحْتُهُ الْحُكُومَةَ وَسَامًا. هَلْ قَرَأْتَ أَخْتُكُمْ مَجَلَاتٍ عَرَبِيَّةٍ؟ نَعَمْ،
قَرَأْتُهَا وَ قَرَأْتُ مِنْ بَيْنِهَا مَجَلَّةَ " الطَّرِيقُ " .

27-сабақ

Фейил

Араб тилинде фейил нәрсе (шахс)тың хәрекет ямаса ҳалатын билдиреди. Араб тилинде фейилдиң хәрекет аты фомасы жоқ сонлықтан фейилди атаўда тийкарғы форма өткен мәхәл, 3-бет бирлик сан, мүзаккар жыныс формасы қабыл етилген. Көпшилик фейиллердиң түбири үш даўыссыздан ибарат болады. Мысалы:

كُتِبَ жазды شَرِبَ ишти فَرِحَ қуўанды

Араб тилиндеги фейиллер аўыспалы ҳәм аўыспасыз болыўы мүмкин. Фейил мәхәл формаларында түрлениўи, бет, сан, жыныс ҳәм түрли мәхәл қосымталарын қабыл етиўи мүмкин. Сондай-ақ араб тилинде фейиллер дәреже ҳәм мейил формаларына ийе. Араб тилинде фейил жүдә әхмийетли сөз шақабы болып кең қолланылады. Көпшилик атаўыш сөзлер фейиллерден жасалған.

Фейилдиң өткен мәхәли

Араб тилинде еки тийкарғы мәхәл формасы бар: өткен ҳәм ҳәзирги-келер мәхәл. Өткен мәхәл формасының көрсеткишлери бет сан қосымталары болып фейил формасының изине қосылады:

Бет	Жыныс	грамматикалық сан					
		бирлік		екилік		көплік	
3	мүзаккар		-	أَ	a	أُو	ў
	муаннас	أَت	at	أَتَا	ata	أَن	на
2	музаккар	أَت	ta	أَتَمَّا	тума	أَتَمُّ	тум
	муаннас	أَتِ	ti			أَتُنَّ	тунна
1	ортақ	أَتُ	tu	-		أَتْنَا	нā

Көрип тұрғанымыздай араб фйиллери бет сан қосымталарына жүдә бай. Үшинши бетте ол барлық сан хәм жыныс формаларына ийе. Екинши бетте екилік хәр еки жыныс ушын ортақ. Биринши бетте екилік форма жоқ, ал оның орнына көплік форма қолланылады. Сонлдай-ақ биринши бетте бирлік хәм көплік формалары хәр еки жыныс ушын ортақ.

دَرَسَ дараса фйилиниң өткен мәхәлде түрлениўи

Бет	Жыныс	грамматикалық сан					
		бирлік		екилік		көплік	
3	мүзаккар	دَرَسَ	дараса	دَرَسَا	дарасā	دَرَسُوا	дарасў
	муаннас	دَرَسَتْ	дарасат	دَرَسَتَا	дарасатā	دَرَسُنَّ	дарасна
2	музаккар	دَرَسَتْ	дараста	دَرَسْتُمَا	дарастума	دَرَسْتُمْ	дарастум
	муаннас	دَرَسَتْ	дарасти			دَرَسْتُنَّ	дарастунна
1	ортақ	دَرَسْتُ	дарасту	-		دَرَسْنَا	дараснā

Араб тилиндеги фйиллер түрленгенде бетлик алмасықлары фйилдин қасында турыўы шәрт емес. Себеби мәхәл формаларының өзинен алмасықтың мазмуны аңланады. Мысалы:

كَتَبَ. Ол жазды. كَتَبْنَا. Биз жаздық.

Өткен мәхәл фйилиниң бийкарлаў формасы مَا (مَا) бийкарлаў жанапайы жәрдемінде жасалады. Мысалы: مَا كَتَبَ مَحْمُودٌ. Махмуд жазбады.

43-шынығыў. Қарақалпақ тилине аўдарың.

رَجَعَ الْعَامِلُ مِنَ الْمَصْنَعِ. ذَهَبَ الْفَلَّاحُ إِلَى الْحَقْلِ. خَرَجَ مَحْمُودٌ مِنَ الْمَدْرَسَةِ وَذَهَبَ إِلَى الْكَلْبَةِ. دَخَلَ الْمُعَلِّمُ الصَّفَّ.

44-шынығыў. Сораўларға жуўап берин.

مَنْ أَنْتَ؟ مِنْ أَيْنَ هُوَ؟ أَيْنَ الطَّلَابُ؟ هَلْ عُرْفَةُ التَّدْرِيسِ كَبِيرَةٌ أَمْ صَغِيرَةٌ؟ هَلْ هِيَ طَالِبَةٌ أَمْ مُدْرِسَةٌ؟ مَا هَذَا؟ مَا هَذِهِ؟ هَلْ هِيَ طَالِبَةٌ؟ هَلْ هَذَا الطَّالِبُ عَرَبِيٌّ؟ هَلْ هَذَا الشَّابُّ عَامِلٌ؟

45-шынығыў. Текстти аўдарың.

أَنَا طَالِبٌ قَارِئَالْبَاقِيَّ. هَذَا الشَّابُّ طَالِبٌ رُوسِيٌّ. هِيَ طَالِبَةٌ بِجَامِعَةِ قَارِئَالْبَاقِيَةِ الدَّوْلِيَّةِ. نَحْنُ طُلَّابٌ فِي مَعْهَدِ الْمَعْلَمِينَ وَ الْمَعْلَمَاتِ. نَحْنُ فِي عُرْفَةِ التَّدْرِيسِ. عُرْفَةُ التَّدْرِيسِ كَبِيرَةٌ وَ نَظِيفَةٌ. فِي هَذِهِ الْعُرْفَةِ طَاوِلَةٌ وَ لَوْحٌ. بَابُ الْعُرْفَةِ كَبِيرٌ. عَلِي الْكُرْسِيِّ مَحْفَظَةٌ جَدِيدَةٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا كُرْسِيٌّ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ طَاوِلَةٌ. مَنْ هُوَ؟ هُوَ مُعَلِّمٌ. مَنْ هِيَ؟ هِيَ طَالِبَةٌ مُجْتَهِدَةٌ. أَيْنَ الطَّالِبُ؟ الطَّالِبُ فِي عُرْفَةِ التَّدْرِيسِ. أَيْنَ الْمَحْفَظَةُ؟ الْمَحْفَظَةُ عَلِي الطَّاوِلَةِ الْكَبِيرَةِ. هَلْ هُوَ طَالِبٌ أَمْ عَامِلٌ؟ هُوَ طَالِبٌ فِي جَامِعَةِ سَمَرْقَنْدٍ.

28-сабақ (4 саат)

Келбетлик

Араб тилинде келбетликлер нәрсе, шахс яки хәдийсениң түрли белгилерин көрсетеди.

كَبِيرٌ	үлкен	قَصِيرٌ	қысқа	ضَعِيفٌ	күшсиз
طَوِيلٌ	узын	قَوِيٌّ	күшли	كَثِيرٌ	көп
صَغِيرٌ	киши	جَسُورٌ	батыр	قَلِيلٌ	аз
حَسَنٌ	жақсы	عَادِلٌ	әдил	كَسَلَانٌ	жалқаў

Келбетликлер гәпте анықлаўыш, атаўыш баянлаўыш хызметлерин атқарады. Сонлықтан олар өзлери бағынып келген сөздиң сан, жыныс, сеплик формаларын қабыл етеди. Мс: كِتَابٌ قَدِيمٌ жаңа сабақ, دَرْسٌ جَدِيدٌ ески китап.

Келбетликлер гәпте баслаўыш ьәм баянлаўыш хызметин атқарып келгенде өзиниң таза сыпатлық мәнисин жоғалтып атлық мәнисинде де қолланылыўы яғный атлықласыўы мүмкин. Мысалы, *أَمِينٌ* исенимли сөзи *кәтип*, *сақлаўшы* мәнислеринде де қолланылады. Атлықласқан келбетликлерге адам атларының көпшилик бөлегин киргизиўге болады:

كَامِلٌ, كَامِلَةٌ, كَرِيمٌ, كَرِيمَةٌ, حَبِيبٌ, حَبِيبَةٌ, جَمِيلٌ, جَمِيلَةٌ

فِي الْمَكْتَبَةِ

نَحْنُ فِي الْمَكْتَبَةِ. فِي هَذِهِ الْمَكْتَبَةِ كَثِيرٌ مِنَ الْكُتُبِ الْمَطْبُوعَةِ وَ الْمَخْطُوطَةِ. هُنَا تُوجَدُ مُؤَلَّفَاتُ أَدِيبَةٍ وَ عِلْمِيَّةٌ بِاللُّغَاتِ الرَّوْسِيَّةِ وَ الْأَزْبَكِيَّةِ وَ الْعَرَبِيَّةِ. هَذِهِ هِيَ قَاعَةُ الْمُطَالَعَةِ. هِيَ وَاسِعَةٌ وَ مُنِيرَةٌ. هُنَا طَاوِلَاتٌ وَ كُرَاسِيٌّ وَ خِزَانَاتٌ لِلْكِتَابِ. عَلَى تِلْكَ الطَّاوِلَاتِ مَحَابِيرٌ وَ مَصَابِيحٌ كَهْرَبَائِيَّةٌ. وَ عَلَى الْحَيْطَانِ خِرَائِطٌ وَ صُورٌ. الطُّلَّابُ جَالِسُونَ حَوْلَ الطَّاوِلَاتِ. هُمْ مَشْغُولُونَ بِالْقِرَاءَةِ وَ الْكِتَابَةِ. وَ أَمَّا الطَّالِبَاتُ فَهِنَّ جَالِسَاتٌ حَوْلَ الْمِنْضَدَةِ بِالْقُرْبِ مِنْ أَوْلَائِكَ الطُّلَّابِ. فَاطِمَةُ جَالِسَةٌ بِجِوَارِ مُحَمَّدٍ. سَلِيمٌ جَالِسٌ بِجَانِبِ كَرِيمٍ. هُنَاكَ مِنْضَدَةٌ كَبِيرَةٌ. وَ عَلَى هَذِهِ الْمِنْضَدَةِ عَدَدٌ كَثِيرٌ مِنَ الصُّحُفِ وَ الْمَجَلَّاتِ بِاللُّغَاتِ الْوَطْنِيَّةِ وَ الْأَجْنَبِيَّةِ. الْيَوْمَ فِي الصُّحُفِ كَثِيرٌ مِنَ الْأَخْبَارِ الْجَدِيدَةِ.

جَلَسَ الطُّلَّابُ فِي الْمَكْتَبَةِ سَاعَةً أَوْ سَاعَتَيْنِ ثُمَّ ذَهَبُوا إِلَى الْجَامِعَةِ.

29-сабақ

Санлық

Араб тилинде санлықлар мәнилерине қарап санақ хәм тәртип сан болып бөлинеди. Биринши онлыққа кириўши санлар эпиўайы санақ санлар болып төмендегилер:

санлар		тәржимасы	грамматикалық род	
			муаннас	музаккар
1	١	бир	وَاحِدَةٌ أَحَدٌ	وَاحِدٌ أَحَدٌ
2	٢	еки	إِثْنَانٌ	إِثْنَانٌ
3	٣	үш	ثَلَاثَةٌ	ثَلَاثٌ
4	٤	төрт	أَرْبَعَةٌ	أَرْبَعٌ
5	٥	бес	خَمْسَةٌ	خَمْسٌ
6	٦	алты	سِتَّةٌ	سِتٌّ
7	٧	жети	سَبْعَةٌ	سَبْعٌ
8	٨	сегиз	ثَمَانِيَةٌ	ثَمَانٌ
9	٩	тоғыз	تِسْعَةٌ	تِسْعٌ
10	١٠	он	عَشْرَةٌ	عَشْرٌ

Санақ санлардың саналып атырған зат пенен синтактикалық байланысы хәр қыйлы болады:

1. "бир", "еки" санақ санлары келбетликлерге усап саналып атырған предметтен кейин келип оның менен хал, жыныс хәм сепликте келеседи. Мысалы:

бир қәлем	قَلَمٌ وَاحِدٌ, الْقَلَمُ الْوَاحِدُ
еки қәлем	قَلَمَانِ اثْنَانِ, الْقَلَمَانِ الْإِثْنَانِ
еки перо	رِيشَتَانِ اثْنَتَانِ الرَّيْشَتَانِ الْإِثْنَتَانِ

2. Үштен онға шекемги санлар саналып атырған заттың бірликтеги жынысына кери жыныста қойылады. Саналып атырған зат санаушыдан кейин келип көплек санда, белгисиз халда хәм ийелик сеплигинде қойылады. мысалы:

үш жұмысшы	ثَلَاثَةٌ عُمَالٍ	үш жұмысшы хәйел	ثَلَاثَةٌ عَامِلَاتٍ
бес үй	خَمْسَةٌ بُيُوتٍ	он хана	عَشْرَةٌ عُرَفٍ

Үштен онға шекемги санақ санлардың саналыушы менен биригиуінің және бир жолы мынандай. 1. санақ сан. 2. *мин* (-дан, -ден) предлоги. 3. саналып атырған предмет (көплек сан ийелик сеплиги формасында). Мс:

خَمْسَةٌ مِنَ الثُّجَارِ хамсатун мина т-тужжар Бес саудагер.

47-шынығыу. كتاب хәм نافذة сөзлерин бирден онға шекемги санлар менен санап шығың.

48- шынығыу. Сорауларға жууап берің.

كَمْ شَهْرًا فِي السَّنَةِ؟ كَمْ فَصْلًا فِي السَّنَةِ وَ مَا هِيَ؟

مَا هُوَ أَكْثَرُ أَشْهُرِ السَّنَةِ حَرَارَةً فِي بِلَادِنَا؟ هَلْ تَعْرِفُ مَا هُوَ أَكْثَرُ أَشْهُرِ السَّنَةِ بَرْدًا فِي أَرْبَكِسْتَانِ؟ مَا هُوَ أَحَبُّ الْفُصُولِ إِلَيْكَ؟ فِي أَيِ فَصْلِ مِنْ فُصُولِ السَّنَةِ تَكُونُ عِنْدَ كَثِيرٍ مِنَ النَّاسِ فِي بِلَادِنَا الْعُطْلَةُ السَّنَوِيَّةُ؟ أَيْنَ تَقَعُ مَوْسَمَاتُ الرَّاحَةِ فِي بِلَادِنَا؟ كَمْ دَرَجَةً يَبْلُغُ الصَّقِيعُ فِي فَصْلِ الشِّتَاءِ فِي وَسَطِ آسِيَا الْوَسْطَى؟

49-шынығыу. Текстти қарақалпақ тилине аударың

فِي مَدِينَةِ نُوكُوسِ قِسْمُ اِكَادِيمِيَّةِ الْعُلُومِ وَ الْجَامِعَةُ وَ مَدَارِسُ وَ مَعَاهِدُ. فِي هَذَا الشَّارِعِ الْعَرِيضِ مَدْرَسَةٌ كَبِيرَةٌ وَ هَذِهِ الْمَدْرَسَةُ جَدِيدَةٌ. هُنَاكَ عَدَدٌ كَبِيرٌ مِنْ

التَّلَامِذَةُ وَ التَّلْمِيذَاتِ. مَنْ هِيَ؟ هِيَ طَالِبَةُ الكَلِمَةِ اللُّغَاتِ وَ الآدَابِ. هُمْ أَسَاتِدُهُ
الرُّوسُ مَشْهُورُونَ فِي البِلَادِ. أَيْنَ هَذَا التَّلْمِيذُ الْآنَ؟ هُوَ الْآنَ فِي المَدْرَسَةِ.
مَا هَذَا؟ هَذَا عِلْمُ بِلَادِنَا. اللُّوْحُ الْأَسْوَدُ فِي عُرْفَةِ التَّدْرِيسِ. هَذِهِ الوَرَقَةُ
صَفْرَاءُ. أَمَا هَذَا الحَانِطُ فَهُوَ أَبْيَضُ. أَيْنَ الكِتَابُ العَرَبِيُّ الجَدِيدُ وَ أَيْنَ الجَرِيدَةُ
اللَّانْجِلِزِيَّةُ القَدِيمَةُ؟ خِزَانَةُ المَكْتَبَةِ الكَبِيرَةِ.

30-сабақ.

Фейилдин хәзирги келер мәхәли.

Фейилдин хәзирги-келер мәхәл формасы тамамланбаған ис хәрәкетти билдиреди. Ол айтылып атырған ўақытта ямаса келешекте болатуғын ис-хәрәкетти билдиреди, Фейилдин хәзирги-келер мәхәл формасы өткен мәхәл формасынан жасалады. I бап феиилиниң хәзирги келер мәхәл формасы төмендегише болады: يَدْرُسُ يَنْزِلُ يَشْرَبُ. Мысалы: يَقَعْلُ يَقَعْلُ يَقَعْلُ. Фейилдин хәзирги-келер мәхәл формасының түрлениўи төмендегише болады:

Бет	Жыныс	грамматикалық сан					
		бирлик		екилик		көплик	
3	мүзаккар	يَدْرُسُ	йадрусу	يَدْرُسَانِ	йадрусәни	يَدْرُسُونَ	йадрусўна
	муаннас	تَدْرُسُ	тадрусу	تَدْرُسَانِ	тадрусәни	يَدْرُسْنَ	йадрусна
2	музаккар	تَدْرُسُ	тадрусу	تَدْرُسَانِ	тадрусәни	تَدْرُسُونَ	тадрусўна
	муаннас	تَدْرُسِينَ	тадрусина			تَدْرُسْنَ	тадрусна
1	ортақ	أَدْرُسُ	'адрусу	-		نَدْرُسُ	надрусу

Шынығыў. Хәзирги келер мәхәлде түрлең.

لَيْسَ يَلْبَسُ (кесиў) قَطَعَ - يَقَطَعُ (қайтыў) رَجَعَ - يَرْجِعُ (кириў) دَخَلَ - يَدْخُلُ (кийиў)

50-шынығыў. Текстти оқың көширип жазың хәм аўдарың:

أَنَا أَدْرُسُ فِي الصَّفِّ الثَّانِي فِي كَلِمَةِ اللُّغَاتِ وَ الآدَابِ. نَحْنُ نَدْرُسُ اللُّغَاتِ وَ الآدَابَ الوَطَنِيَّةَ وَ الأَجْنَبِيَّةَ وَ مَادَاتٍ أُخْرَى تَتَعَلَّقُ بِاللُّغَاتِ وَ الآدَابِ. نَحْنُ فِي عُرْفَةِ التَّدْرِيسِ. هُنَا الْآنَ دَرَسُ اللُّغَةِ العَرَبِيَّةِ. نَدْرُسُ فِي هَذَا الدَّرْسِ قَوَاعِدَ الصَّرْفِ وَ النُّحُو. وَ أَيْضًا نَكْتُبُ التَّمْرِينَاتِ وَ نَقْرَأُهَا. إِكْرَامُ يَكْتُبُ التَّمْرِينَ. مَحْمُودٌ وَ كَرِيمٌ يَدْرُسَانِ الدَّرْسَ. أَلْبَنَاتُ يَسْمَعْنَ المُعَلِّمَ. الطُّلَابُ يَجْلِسُونَ عَلَى مَكَانَتِهِمْ.

51-шынығыў. Диалогты оқың хәм аўдарың.

- صَبَاحُ الْخَيْرِ! - صَبَاحُ الثَّوْرِ! أَهْلًا وَ سَهْلًا
يَكُمُ!
- نُرِيدُ شِرَاءَ دِبْلَتَيْنِ لِلْخُطُوبَةِ - اه... مَبْرُوكٌ! عِنْدِي
مَجْمُوعَةٌ الدَّبَلِ وَ الْخَوَاتِمِ مِنْ نَوْعِ حَدِيثِ تَفْضَلِي
وَ جَرَّبِي هَذِهِ يَا أُنْسَةَ!
- أَظُنُّ أَنَّهَا وَاسِعَةٌ قَلِيلًا عَلَيَّ إِنْ صَبَّاعِي - جَرَّبِي هَذِهِ! رُبَّمَا تَكُونُ
مَقَاسَكَ
- لا، إِنَّهَا ضَيْقَةٌ بَعْضَ الشَّيْءِ - مَا رَأَيْتُكَ فِي هَذِهِ؟
- هَذِهِ مُنَاسِبَةٌ تَمَامًا! - وَ أَنْتَ يَا سَيِّدُ؟ هَلْ وَجَدْتَ
مَقَاسَكَ؟
- نَعَمْ، هَذِهِ مُنَاسِبَةٌ لِي. كَمْ تَمَنُّ الدَّبْلَتَيْنِ؟ - ثَلَاثُونَ جُنَيْهًا
- أَكْتُبُ لَكَ شَيْكًا بِمَبْلَغِ - شُكْرًا، مَبْرُوكٌ!

52-шынығыў. «Бажхана тексерийи» диалогын оқың хәм аўдарың

مرحبة! أهلا!

- هَلْ مَعَكُمْ أَشْيَاءٌ أَجْنَبِيَّةٌ؟ - نَعَمْ، مَعِي سَاعَةٌ سُويسْرِيَّةٌ.
- وَ أَنْتَ يَا سَيِّدُهُ؟ - مَعِي زُجَاجَةٌ كُولُونِيَا الْفَرَنْسِيَّةِ.
- وَ أَنْتَ يَا أُنْسَةَ؟ - مَعِي آلَةٌ تَصْوِيرِ الْأَمَانِيَّةِ.
- هَلْ مَعَكُمْ شَيْءٌ آخَرٌ؟ - لا.
- شُكْرًا. - الْعَقُورُ

53-шынығыў. Сораўларға жуўап берин

هَلْ فِي الْعَاصِمَةِ الرَّوْسِيَّةِ كَثِيرٌ مِنَ الْمَعَاهِدِ وَ الْمَدَارِسِ؟ هَلْ هَذَا
الْأُسْتَاذُ الْآنَ فِي الْجَامِعَةِ أَمْ فِي أكَادِيمِيَّةِ الْعُلُومِ؟ هَلْ هَذَا الطَّالِبُ مِنْ
مَعْهَدِ اللُّغَاتِ الشَّرْقِيَّةِ أَمْ مِنْ كَلِّيَّةِ الطَّبِّ؟ أ هَذَا الرَّجُلُ أُسْتَاذٌ أَمْ عَامِلٌ؟
هَلِ الْقَلَمُ أَحْمَرٌ أَمْ أَصْفَرٌ؟ هَلْ هَذِهِ الْوَرَقَةُ الْبَيْضَاءُ فِي الْخِزَانَةِ

السَّوْدَاءِ؟ أَيْنَ الْجَرِيدَةُ الْعِرَاقِيَّةُ الْجَدِيدَةُ؟ هَلْ الْكِتَابُ الْعَرَبِيُّ فِي خِزَانَةِ
الْمَكْتَبَةِ؟ مِنْ أَيْنَ هَذَا التَّلْمِيذُ؟

54-шынығыў Текстти оқып шығың хәм қарақалпақ тилине аўдарың

الْجَامِعُ الْأَزْهَرُ.

أَحَدْتُكُمْ الْيَوْمَ عَنِ الْجَامِعِ الْأَزْهَرِ. الْجَامِعُ الْأَزْهَرُ مَسْجِدٌ كَبِيرٌ وَ قَدِيمٌ
بِالْقَاهِرَةِ عُمُرُهُ أَكْثَرَ مِنْ أَلْفِ سَنَةٍ. وَ هُوَ مَرْكَزُ الدِّرَاسَاتِ الْإِسْلَامِيَّةِ وَ الْعُلُومِ
الدِّيْنِيَّةِ لَا فِي الْعَالَمِ الْعَرَبِيِّ وَحْدِهِ، بَلْ فِي الْعَالَمِ كُلِّهِ. وَ يَأْتِي إِلَيْهِ الطُّلَابُ
الْمُسْلِمُونَ مِنْ جَمِيعِ أُنْحَاءِ الْعَالَمِ. وَ فِي السَّنَوَاتِ الْأَخِيرَةِ أَصْبَحَ الْأَزْهَرُ
جَامِعَةً حَدِيثَةً يَدْرُسُ فِيهَا الطُّلَابُ أَيْضًا الْعُلُومَ الْأَخْرَجِيَّةَ مِثْلَ الطَّبِّ وَ الزَّرَاعَةِ
وَ الْهَنْدَسَةِ. وَ مِنْ أَشْهَرِ الْكُتَّابِ الَّذِينَ تَعَلَّمُوا فِي الْأَزْهَرِ الْكَاتِبُ الْمِصْرِيُّ
الدُّكْتُورُ طَاهُ حُسَيْنُ الَّذِي دَرَسَ أَوَّلًا فِي الْأَزْهَرِ ثُمَّ سَافَرَ إِلَى فَرَنْسَا وَ دَرَسَ
فِي إِحْدَى جَامِعَاتِهَا. وَ قَدْ أَلْفَ طَاهُ حُسَيْنُ كِتَابَ الْإِيَّامِ وَ هُوَ تَارِيخُ حَيَاتِهِ. وَ قَدْ
تُرْجِمَ هَذَا الْكِتَابُ إِلَى لُغَاتٍ كَثِيرَةٍ. وَ مَاتَ طَاهُ حُسَيْنُ عَامَ أَلْفٍ وَ تِسْعِمِئَةٍ وَ
ثَلَاثَةِ وَ سَبْعِينَ. رَحِمَهُ اللَّهُ.

أَقْوَالٌ وَ حِكْمٌ! أَرَابِ نَاقِيل-مَاقَالَلَارِي

Хәр бир дәрттиң даўасы бар.

Егер аға-инилер биригип ис қылса таўлар
алтынға айланады

Көз көреді қол қысқа.

Жолдасыңды жолға шықпастан бұрын,
қоңсыңды үйге көшпестен бұрын ізле.

Ислердиң ең жақсысы орташасы.

Әдеб – дүнья, малдур, оны пайдаланыў
камалдур.

Ирада табыстың сырыдур.

Кимдеким баласын кишкенелигинен
тәрбияласа үлкейгенде қуўанады.

لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ

عِنْدَمَا يَعْمَلُ الْأَخُوَّةُ مَعًا،
تَتَحَوَّلُ الْجِبَالُ إِلَى ذَهَبٍ.

الْعَيْنُ بِصِيرَةٍ وَ الْيَدُ
قَصِيرَةٌ

أَطْلُبَ الرَّفِيقَ قَبْلَ الطَّرِيقِ
وَ الْجَارَ قَبْلَ الدَّارِ

خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَاطُهَا

الْأَدَبُ مَالٌ وَ اسْتِعْمَالُهُ
كَمَالٌ.

الْإِرَادَةُ سِرُّ النَّجَاحِ.

مَنْ أَدَّبَ وَ لَدَّهُ صَغِيرًا
سُرَّ بِهِ كَبِيرًا.

Қайталаўда пайда бар.

Ақыллы душпан ахмақ достан жақсырақ.

Кимде ким мен алымман десе, ол надандур.

Ҳақыйқатлық пал хәрресине уксайды ... иши толы пал... ал сыртында ийнеси бар.

Ўақыт бул алтындур

Ким туўысқанына ура қазса өзи түседи.

Ўақыт қылышқа уксайды, егер сен кеспесең сени кеседи.

Егер сөз гүмис болса, сукут (сөйлемей турыў) алтындур

فِي الإِعَادَةِ إِفَادَةٌ
عَدُوٌّ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيقٍ
جَاهِلٍ.

مَنْ قَالَ أَنَا عَالِمٌ فَهُوَ
جَاهِلٌ.

الْحَقِيقَةُ كَالنَّحْلَةِ... فِي
جَوْفِهَا عَسَلٌ... وَفِي
دَنْبِهَا إِبْرَةٌ.

الْوَقْتُ مِنْ ذَهَبٍ.

مَنْ حَفَرَ حُقْرَةً لِأَخِيهِ وَقَعَ
فِيهَا.

الْوَقْتُ كَالسَّيْفِ إِنْ لَمْ تَقْطَعْهُ
قَطَعَكَ.

إِذَا كَانَ الْكَلَامُ مِنْ فِضَّةٍ
فَالسُّكُوتُ مِنْ ذَهَبٍ.

Арабша-қарақалпақша сөзлик

أ		أُمُّ	ана
أ	<i>soraū</i>	أَمَامَ	алдында
أ	жанапайы ма, ме, ба, бе	أَمْسَ	кеше
أَبْيَضُ (بِيَدِ)	ақ	أَنَا	мен
(ضَاءُ)		أَنْتَ (أَنْتِ)	сен
أَب	әке	أَنْتُمْ (أَنْتُنَّ)	сизлер
أَبُوهُ	оның әкеси	أَنْتُمَا	сизлер екеуиңиз
أثاثٌ	мебель	إِنْسَانٌ	адам, инсан
أَخَذَ	алыў	أَنْفٌ (أَنْوْفٌ)	мурын
إِذَاعَةٌ	еситтириў (радио)	(
أَرْضٌ	пол, жер	إِنْكِلِيزِي	инглиз
أُسْتَاذٌ (أَسَاتِدٌ)	устаз, профессор	أَوْلِيَاكَ	ол, анаў (көплик)
أَسَدٌ (هٗ)	арыслан	أَوْ	ямаса
(أَسْوَدٌ)		أَيْضًا	хәм де, және де
أَسْوَدٌ (سَوْدًا)	кара	أَيْنَ	қай жерде
أَكَلَ (ءُ)	жеў	إِلَى أَيْنَ	қай жерге
الآنَ	хәзир	مِنْ أَيْنَ	қай жерден
السُّودَانُ	Судан	ب	
الصِّينُ	Қытай	بَابٌ	есик
العِرَاقُ	Ирак	(أَبْوَابٌ)	
الْمَانِي	немис	بَارِدٌ	суўық
المغربُ	Морокко	بَارِزَةٌ	атақлы, белгили
إِلَى	-ға, -ге	بَاهِرٌ	әжайып
الْيَوْمَ	бүгин	بَدَلَةٌ	костюм
أُمُّ	ямаса	بَرْدٌ	суўық
		بِسَاطٍ (بُسْطٌ)	гилем
		(
		بُسْتَانٌ	бағ
		بَصِيرٌ	көргиш
		بَطَاطِسٌ	картошка

بَعْدُ соң
 بَعِيدٌ узақ
 بَقْرَةٌ сыйыр
 بَلَاءٌ бәле, апат
 بَلَدٌ (بِلَادٍ) ел
 بَيَانٌ баян
 بَيْتٌ (بُيُوتٌ) үй, жай
 ()
 بَيْضَةٌ мәйек
 بَيْنَ арасында
 تَحَدَّثَ сөйлесіу
 تَرَامٌ трамвай
 تُرْكِي түркий
 تَصْلِيحٌ ремонт, оңлау
 تِلْكَ ол анау (ж.р.)
 تَلْمِيذٌ (تَلَامِيذُهُ) оқыушы
 ()
 تَلْمِيذَةٌ оқыушы
 تَوَجَدُ бар
 ث
 تَمَّ соң
 تَوْبٌ кийим
 تَوْرٌ өгиз
 ج
 جَالِسٌ отырышты
 جَامِعَةٌ университет
 جُبْنَةٌ сыр
 جِدًّا жүдә
 جَدِيدٌ жаңа
 جَرِيدَةٌ газета
 جُغْرَافِيٌّ географиялық
 جَلَسَ отырыу

جُمْلَةٌ (جُمَلٌ) гәп
 جَمِيلٌ сулыу
 جِهَازٌ аппарат
 جَيِّدٌ жақсы
 ح
 حَرَسَ сабақ
 دَقِيقٌ дәптер
 دَوْلَةٌ (دَوْلٌ) мәмлекет, ел
 دِيكٌ кораз
 دِيوَانٌ диван
 د
 دَجَاجَةٌ тауық
 دَخَلَ кирди
 ذ
 ذَرَبٌ (ذُرُوبٌ) анау
 ذَهَبَ кетти
 ر
 رَاحَةٌ рәхет
 رَادِيُو радио
 رَأْيٌ пикир, көз қарас
 رَجَعٌ қайтыу
 رَجُلٌ ер адам
 رِسَالَةٌ монография
 رَفٌّ текше
 رَفِيقٌ жолдас
 رَكِبٌ миниу
 رُوسِيٌّ русс
 رِيَاضَةٌ математика
 رِيشَةٌ перо, пәт
 ز

زَادُ	запас	ص	
زُبْدَةٌ	май	صَبَاحٌ	азанғы ўақыт
زَرَعٌ	егийў	صَدِيقٌ	дос
زُهْرِيَّةٌ	ваза	صَغِيرٌ	кишкене
س		صَعْبٌ	қыйын
سَكَّرٌ	кант	صَوَانٌ تُيَابٌ	кийим шкафы
سِكِّينٌ	пышак	صِيْنِي	қытай (лық)
سَقْفٌ	потолок,	ض	
سَلَامٌ	тынышлық	ضَرَبٌ	урды
سَمِعٌ	еситиў	ضَعِيفٌ	хәлсиз
سَمِينٌ	семиз	ضَيْقٌ	тар
سَنَةٌ (سَنَوَاتٌ)	жыл	ط	
سَهْلٌ	аңсат	طَالِبٌ (طَلَابٌ)	студент
سُؤَالٌ	сораў, саўал	طَاوِلَةٌ	стол
سُودَانِيٌّ	Судан (лық)	طَبَاشِيرٌ	пор
سَيَّارَةٌ	автомобиль	طَيْبٌ	врач
ش		طَرِيقٌ (طُرُقٌ)	жол
شَابٌ (شَبَابٌ)	жигит	طَوِيلٌ	узын
شَابَةٌ (شَابَاتٌ)	қыз	ظ	
شَارِعٌ	көше	ظَرْفٌ (ظُرُوفٌ)	ыдыс
شَايٌ	шай	ظَرِيفٌ	зийрек
شُبَّانٌ	балкон	ظَلِيلٌ	
شَجْرَةٌ	Терек	ظَهْرٌ	түски ўақыт
شَدِيدٌ	күшли	ع	
شَرِبٌ	ишиў	عَاشٌ (عَاشَتٌ)	жасаў, өмир сүриў
شُرْبَةٌ	ишимлик	عَاصِمَةٌ	пайтахт
شُرْفَةٌ	балкон	عَاقِلٌ	ақыллы
شَطْرَنْجٌ	шахмат	عَالِمٌ	алым
شَعْبٌ	халық	عَالِمٌ (عِلْمَاءٌ)	алым
شِقَّةٌ	квартира	عَامِلٌ (عَمَالٌ)	рабочий
شُكْرًا	рахмет	عِرَاقِيٌّ	ираклы
شَوْكَةٌ	вилка		

عَرَبِيٌّ	араб (лық)
عَرِيضٌ	кең
عِشَاءٌ	кешки пайыт
عَصْرِيٌّ	эсирлик
عُضْوٌ	ағза
(أَعْضَاءٌ)	
عَظِيمٌ	уллы, үлкен
عَلَى	үстінде
عَمِلَ	исследи
عَمَلٌ (أَعْمَالٌ)	ислеу
عَنْ	хаққында
عِنْدَ	касында
عَيْنٌ	көз, булақ

غ

غَائِبٌ	жок, қатынасып отырған жок
غَدَاءٌ	түски аўқат
غُرْفَةٌ	хана
غُرْفَةُ الْأَ...	аўқатланыў ханасы
كُلٌّ	
غُرْفَةٌ	уйқылаў ханасы
نَوْمٌ	
غُرْفَةٌ	аудитория

النَّدریس

ف

فَتَاهٌ	қыз
فَتَحَ	ашыў, ол ашты
فَرَنْسِيٌّ	француз/ франциялық
فُستَانٌ	көйлек
فُطُورٌ	азанғы аўқат
فَلَّاحٌ	дийхан
(فَلَّاحَةٌ)	

فِلمٌ	фильм, кино
فَمٌ	аўыз
فِنجانٌ	чашка
فَهْمٌ	түсиниў, ол түсинди
فِي	-да, -де (предлог)

ق

قَاعَةٌ	зал
قَبْلَ	алдын
قَدَمٌ	қәем
قَدِيمٌ	ески
قَرَأَ	оқыў, ол оқыды
قُرْبَ	қасында
قَرِيبٌ	жақын
قَرِيَةٌ	аўыл
قَصِيرٌ	келте, қысқа
قِطارٌ	ел
قَلَمٌ (أَقلامٌ)	қәлем
قَلِيلٌ	аз
قَهْوَةٌ	кофе
قَوِيٌّ	күшли

ك

كَاتِبَةٌ	жазыўшы,
(كُتَّابٌ)	кәтип
كَبِيرٌ	үлкен
كِتابٌ (كُتُبٌ)	кітап
كَتَبَ	жазыў, оло жазды
كَثْرَةٌ	көплик
كَثِيرٌ	көп
كُرَّةٌ	топ, шар
كُرْسِيٌّ	стул

كَسَرَ	сындырыу, сындырды
كَسَلَانُ (كَسَلَى)	ериншек, жалқау
كَلْبٌ (كِلَابٌ)	ийт
كَلِمَةٌ	сөз, кәлима
كُنْتُ	болдым, едим
كُوبٌ	стакан
ل	
لِ	ушын, -тики, -ники
لَا	жок
لَيْسَ	кийиу, кийди
لَبَنٌ	сүт
لَحْمٌ	гөш
لَذِيذٌ	мазалы
لِسَانٌ	тил
(اللسنة)	
لَعِبَ	ойнады
لُغَةٌ (لُغَاتٌ)	тил
لَكَ (لِكَ)	сен ушын, сеники, сенде
لَكُمْ (لَكُنَّ)	сизлерде (бар)
لَنَا	бизде, бизлер ушын, бизлердики
لَهُ (لِهَا)	онда (бар)
لَهُمْ (لَهُنَّ)	оларда (бар)
لَوْحٌ	тахта
(الواح)	

لِي	менде
لَيْسَ	емес
مَا؟	не?
مَاءٌ	суу
مَاذَا؟	не?
مَاضِيَةٌ	бурынғы
مَاهِرٌ	шебер
مَائِدَةٌ	дәстүрхан
مُبَارَاةٌ (مُبَارِيَاتٌ)	шакқы
مُتَعَلِّمٌ	оқыушы
مَتَى	қашан
مُجْتَهِدٌ	хәрекетшен
مَجَلَّةٌ	журнал
مُحَاضِرَةٌ	лекция
مُحَاوِرَةٌ	сөйлесиу
مِحْبَرَةٌ	дәует (сыяхдан)
مَحَطَّةٌ	станция, бәндирги
مِحْفَظَةٌ	портфель
مُخْتَلِفٌ	хәр қыйлы
مَخْرَنٌ	дүкан
مُدَّةٌ	мүддет
مُدْرَسٌ	оқытыушы
مَدْرَسَةٌ	мектеп
مَدِينَةٌ	кала
مَرَأَةٌ (نِسَاءٌ)	хәйел
مِرْآةٌ	айна
مَرِيضٌ	кесел
مُدَّكَّرٌ	мүзаккар (мужской род)

مَسَاحَةٌ өширгиш
 مَسْرَحٌ театр,
 сахна
 مَسْرُورٌ куўанышлы
 مِسْطَرَّةٌ сызғыш
 مَشْغُولٌ бәнт,
 машғул
 مِصْبَاحٌ шыра,
 лампа
 مِصْعَدٌ зәңги
 مِصْنَعٌ завод
 مَطْبَخٌ кухня
 مُصَوِّرٌ художник
 مَقْتُوْحٌ ашық
 مَعَ менен
 (предлог)
 مُعَلِّمٌ муғаллим
 مَعْمَلٌ фабрика
 مَعْهَدٌ институт
 مُفِيدٌ пайдалы
 مَقْعَدٌ скамейка
 مَقْفَلٌ жаўық
 مَكْتَبٌ жазыў
 столы
 مَكْتَبَةٌ китапхана
 مَقْعَدٌ отырғыш,
 скамейка
 مِلْحٌ дуз
 مَلْعَبٌ стадион
 مُمَثِّلٌ художник,
 артист
 مِمْسَحَةٌ тряпка,
 ләтге
 مِمْلَحَةٌ дуздан
 مِمَّنْ кимнен
 مَن كИМ

مِنْ -дан, -ден
 (предлог)
 مَنَحٌ бериў
 مَنَزَلٌ үй,
 квартира
 مَنَظَرٌ көринис
 مُوْظَفٌ хызметкер
 مُوْتٌ муаннас
 (женский
 род)
 مُهَنْدِسٌ инженер
 مَيْدَانٌ майдан

ن

نَادِرٌ сийрек,
 уникаль
 نَافِذَةٌ Терезе
 نَبَاتٌ өсимлик
 نَبِيْدٌ вино
 نَجَاحٌ табыс
 نَجَّارٌ ағаш устасы
 نَحْنُ бизлер
 نَزَلَ түсиў
 نِسَاءٌ хәйеллер
 نَشِيْطٌ актив
 نَظَرٌ қараў
 نَظِيْفٌ таза
 نَعَمٌ аўа
 نَوْمٌ уйқы

و

وَ хәм
 وَثِيْرٌ жумсақ
 وَدَادٌ жәрдем
 وَرْدَةٌ гүл
 وَرَقَةٌ қағаз

وَزِيرٌ	министр, ўэзир	هَٰنَا	бул жерде
وَسَامٌ	пенсия	هَٰنَاكَ	ол жерде
وَسِخَةٌ	патас, кир	هَٰنَآ	олар (мн)
وَسَطٌ (أَوْسَاطٌ)	орта	هُوَ	ол
وَصَلَ	жеттиў	(هِيَ)	
وَلَدٌ	бала	هَٰؤُلَاءِ	булар
ه		هِيَ	ол (мн)
هَٰذَا (هَٰذِهِ)	бул	ي	
هَرٌّ	пышық	يَدٌ	қол
هَلْ	ма, ме? (сораў жанапайы)	يُوجَدُ	бар
هَمْ	олар (мз)	يَوْمٌ (أَيَّامٌ)	күн

Әдебиятлар дизиими

1. Баранов Х.К. Арабско-русский словарь
2. Гранде Курс арабской грамматики в сравнительно историческом освещении М.1963
3. Ибрахимов Араб тили грамматикаси. Тошкент 1997.
4. Сегаль. Начальный курс арабского языка.
5. Сан'атулла Бекболат. Мабда' ул-кира'ат. Қазан 1915.
6. Талабов Э. Араб тили дарслиги Тошкент 1993
7. Талабов Э. Узбекча-русча-арабча сўзлашгич. Тошкент. 1989
8. Тасымов Б.С. Араб тили. Алматы «Мектеп», 1988.
9. Халидов Б.З. Учебник арабского языка. Ташкент 1981.
10. Фролова. Мы говорим по арабски. Москва, 1972.
11. Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка. Изд-во «Наука» Москва 1985.

Мазмуны

Алғы сөз.....	3
Араб алфавити.....	4
1-сабақ. Улыўма мағлыўматлар. Еки көриниске ийе хәриплер Даўыслы сеслер.....	5
2-сабақ. ب ت ث ي хәриплери хәм б, т, с, н, й сеслери. Тис аралық сеслер. Тәнўийнлер.....	7
3-сабақ. каф (ك), лам (ل), мим (م), ха (ه) хәриплери. ай хәм аў дифтонглери.....	9
4-сабақ. Лигатуралар. (ة) Тамарбута хәққында. ش س ج хәриплери хәм сеслери	11
5-сабақ. Ташдийд. ف ق хәриплери хәм сеслери. غ خ хәриплери хәм сеслери.	12
6-сабақ. Фарингал х.ā (ح) хәм ‘айн (ع) хәриплери хәм сеслери.....	14
7-сабақ. Араб тилинде пәт. «Харфи иллат» (ا و ي) хәққында қосымша мағлыўматлар.....	16
8-сабақ. Эмфатикалық сеслер.....	17
9-сабақ. (ء) Хәмза даўыссызы хәм оның имласы.....	19
10-сабақ. Буўын. Ўаслалы хәмза хәққында.....	20
11-сабақ. ال артиклиниң хәмзасы хәққында. Қуяш хәм ай хәриплери.....	22
12-сабақ. Паузальқ форма. Ассимиляция хәққында Хәриплердиң санлық мәниси (Әбжад есабы).....	23
13-сабақ. Сөз шақаплары хәққында. Түбир хәм түбир даўыссызлары. Түбир емес даўыссызлар. Сөз өлшемлери хәққында.....	28
14-сабақ. Жай гәплер. Сораў гәплер.....	31
15-сабақ. Атаўыш сөзлердиң жыныс категориясы.....	32
16-сабақ. Анықлық хәм белгисизлик категориясы.....	34
17-сабақ. Сан категориясы. Екилик сан.....	35
18-сабақ. Көплик санның дурыс формасы.....	37
19-сабақ. Бетлик хәм силтеў алмасықлары.....	38
20-сабақ. Анықлаўыш.....	40
21-сабақ. Кеңейтилген жай гәплер. Қатнас келбетликлери.....	42
22-сабақ. Атаўыш сөзлердиң сеплениўи. Атаўыш сөзлердиң екилик санда хәм көплик санның дурыс формасында сеплениўи.....	44
23-сабақ. Предлоглар.....	46
24-сабақ. Сынық көплик санның түрлери.....	48
25-сабақ. Изафет бирикпеси.....	50
26-сабақ. ايُ алмасығы. لایسا لیسَ емес феиилиниң түрлениўи. Қосылып жазылыўшы алмасықлар.....	51
27-сабақ. Феиил. Феиилдиң өткен мәхәли.....	53
28-сабақ. Келбетлик.....	55
29-сабақ. Санлық.....	56
30-сабақ. Феиилдиң хәзирги келер мәхәли.....	58
Араб нақыл-мақаллары	60
Арабша-қарақалпақша сөзлик.....	61
Әдебиятлар дизими.....	70